توانستمەندی هزری میشێل فوکۆ لەگەڵ کۆرۆناڤایرۆس سەرلەنوێ هاتەگۆڕێ -9- ئازاد حەمە

بەشی نۆیەم

سەرەتا: بە تێگەیشتن لە کارگەریی گڵوباڵی سیاسیانەی پەتای کۆرۆنا پێویستمان بەوە دەبێت کە بە بەشێك لە گەنجینەی هزری میشێل فوکۆ (Foucault) بگەڕێینەوە کە بە بایۆپۆلیتیك (Biopolitics) ەوە (سیاسەتی زیندەیی/ سیاسەتی ژیانکاری) تایبەتی کردوون. مێژووی هزر ، کە بواری پسپۆری میشێل فوکۆ بووە، لەژێرسایەیا دەرگای لە شیکاری گەلێك دیاردەی کۆمەڵگەی مۆدێرن کردوەتەوە. ئەم بیریارە بە ئەوەی دیاردە وەلانراو و پەراوێزەکانی کۆمەڵگەی نوێی ڕۆژئاوا (شێتی، ناساغیدەروونی، بەندیخانە، نەخۆشخانە، پۆلیسخانە، ئەرشیفکردن، بەبێگانەبوون) بە چاکی ببینێت کاری بە ئەوە کرد کە لەسەر دەستی بیریارانی سەردەمی پێش و پاش خۆی، پردێك لەنێوان فەلسەفە، مێژووی پزیشکی و بایۆلۆجیدا دروستبکات. ئەوەش بەچاکی لە سێ بەرهەمە ناسراوەکانیدا گەرایان دانا: مێژووی شێتی، لەدایکبوونی کلینیك (عیادە)، مێژووی سێکسگەرایی (1). لەم بارەیەشەوە هەر زوو بیرمەندە گەورەکانی فەرەنسا (ژۆرژ کەنگلەم، ئەلێکسەندەر کەریە، ژان کاڤایەس، گاستۆن باشلار، لوی ئاڵتیسەر، ژۆرژ دەمیزیل) کاریگەریان لەسەر هزری شیکاریی فوکۆ دانا. کەوابێت پرسیارە سەرەکییەکەی ئێمە لێرەدا ئەوەیە کە، چۆن فوکۆ لەگەڵ کۆرۆنا بوەوە بابەت؟ لەڕێگای بایۆپۆلیتیك و گرێدانەوەی پزیشکی (و زیندەوەرناسی) بە سیاسەتەوە ئەمەکرا. بۆیە ئەوەی ئێمە لەم بەشە مەبەستمانە لەسەری بوەستین بابەتی بایۆپۆلیتیکە بەپێی تێگەیشتنی فوکۆ، کە لەگەڵ کۆرۆناڤایرۆس لەناو بیریارانی ڕۆژئاوا بووەوە بابەت و فوکۆش لە دوو بەرهەمیدا (یەکەم: چاودێری و سزا- لەدایکبوونی بەندیخانە 1975، دووەم: بەشی یەکەم(ویست بۆ زانین) ی پەرتووکی مێژووی سێکسگەرایی 1976) کاری لەسەر کردوون. کەوابێت، “لە فوکۆوە فێری ئەوە بووین جەستەی زیندوو ئامانجی هەموو سیاسەتەکانە”. لێرە مەبەستی فوکۆ گشت جۆرەکانی دەسەڵاتە. “هیچ سیاسەتێك نییە کە سیاسەتی جەستەی نەبێت”، بەڵام بەپێی فوکۆ جەستە بوونەوەرێکی بایۆلۆجی نییە کە هێز بتوانێت کاری لەسەر بکات. وەکیتر، فوکۆ لە هەوڵی ئەوەشدا بووە کە لێکدانەوەی مێژوویی بۆ

ئەو تەکنیکە جیاوازانە بکات کە هێز تیایاندا کارگێڕی ژیان و مەرگی دانیشتوان دەکات" (وانەی ڤایرۆس: پاولۆ پرێسیادۆ). ئەمە بە واتای ئەوەش دێت کە بەسیاسیکردنی بایۆلۆجی لەکاتی ئاسای و لەکاتی پەتاکانا شوێن بەخۆی داگیردەکات و خودی کۆرۆناش کولتووری سیاسی ئەوروپایی جارێکیتر دەخاتەوە بەرباسی فەلسەفی.

فوکۆ بە ئایدز مرد

فوکۆ یەکێکە لە قووربانیەکانی "سیاسەتی جەستە" (2). شاردنەوەی دووچاربوونی جەستەی فوکۆ بە ئایدز بەشێکە لە تێۆری بایۆپۆلیتیک کە خودی فوکۆ بەرهەمهێنەریەتی. هەر بۆیشە پێکەوەلکانی پاندێمی کۆرۆناڤایرۆس و بایۆپۆلیتیک ناوی ئەم بیرمەندە فەرەنسییە دەوروژێنێت. لە ناوەراستی ساڵی 1981 بەولاوە "ناوەندی کۆنترۆلی نەخۆشیەکان و خۆپارستنلێیان" (CDC) لە ئەمەریکا چەند حاڵەتێکیان دەستنیشانکرد کە ناوی "ڤایرۆسی دابەزاندنی بەرگریی مرۆڤ، HIV"ی لێنرا. واتە، ڤایرۆسی نەخۆشی ئایدز. ئەم نەخۆشیە بە زۆری لەناو هاوڕەگەزبازەکانا بلاوبوەوە و میشێل فوکۆش یەکێك بوو لەو کەسانەی لە فەرەنسا لە ساڵی 1983 دووچاریبوو و پاش ساڵێکیش ، 25/06/1984 ، کوشتی. ئەو کات نەخۆشیەکە نە لەناو خەڵک ئاگایی پزیشکی لەسەربووە و نەش پزیشکانی فەرەنسی زۆر ئاشنابوونە پێی. بەپێی دانپیاهێنانەکانی دانیال دێفێر (Daniel Defert) ی پارتنەری فوکۆ بێت ، فوکۆ ئەم نەخۆشیەی لە ئەمەریکاوە لەگەڵ خۆی هێناوە. فوکۆ پێش مردنی بە ماوەیەك لە سەفەرێکی زۆردا بوو بۆ ئەمەریکا و لەوێش سەردانی یانەی هاوڕەگەزبازەکانی کردووە. ئەو دەمەی فوکۆ بە ئایدز دەمرێت فەرەنسا لەبەر هەندێك ئیعتباراتی خێزانی و سیاسی بە ئاشکرا باسی لە نەخۆشیەکەی فوکۆ نەکردووە. هەمان ساڵی مردنی فوکۆ پارتنەرەکەی (لە 1963 تا کاتی مردنەکە لە 1984 پێکەوەژیان) ڕێکخراوەکی بۆ داکۆکی لە مافی تووشبوانی ئایدز دامەزراند کە تائێستاش بەردەوامە. لەبەر ئەوەی فوکۆ و دەفێر لەکاتی خۆیدا هاوسەرگیری فەرمیان نەکردبوو یان یاسای مەدەنی فەرەنسی ئەو کات ڕێگای بەم جۆرە هاوسەرگیریانە نەدەدا ئەمە وایکرد کێشەیەکی یاسای زۆر بۆ دەفێر پاش مەرگی فوکۆ دروستبێت و بە ئاسانی نەبێتە خاوەنی ئەو میراتەی (شوقە، ئەرشیف و پەرتووکخانە) فوکۆ بۆی جێهێشتبوو. کەسوکاری فوکۆش ڕێگرنەبوون لەبەردەم وەسیەتنامەکەی فوکۆ، لە تا ئەم ساڵانەش دەفێر کێشەی فرۆشتنی شوقەکەی فوکۆ و ئەرشیف و پەرتووکخانەکەی هەبوو.

کۆرۆناڤایرۆس و دووبارەبیرکردنەوە لە بایۆپۆلیتیک

بایۆپۆلیتیك زاراوەیەكە سەرەتا لەلایەن فوكۆوە بەكاربراوە و دواتر بواری بەكاربردنی لەسەر دەستی هەندێك بیرمەندی تر، بەتایبەت ئیتالی (ئاگامبێن، ئەنتۆنی نیگری، رۆبەرتۆ ئێسپۆزیتۆ Esposito) ، بەرینتر بوو. بایۆپۆلیتیك دوو زاراوەی گرنگمان بیردەخاتەوە كە ئەوەش ژیان (زیندەوەرناسی) و سیاسەتە. بەپێی ئەم تێۆرییە بەت دەسەڵات توانای خۆی بەسەر جەستەی تاكەكانی كۆمەڵگە پراكتیزەدەكات كە دواتر سەروەری، بابەتی مەرگ و بوونی جەستەش دەكەونە ناو پرسەكەوە. فوكۆ لە دوا بەشی یەكەم پەرتووكی (ویست بۆ زانین) “”مێژووی سێكسگەرای”” لەژێرناوی””مافی مەرگ و دەسەڵات بەسەر ژیانەوە”” ئەم لایەنە بە ووردی ڕاڤەدەكات، كە پاشان ئاگامبێن لە بەشی دووەمی پەرتووكی””هۆمۆساكەر: دەسەڵاتی سەروەری و مرۆڤی رووت””دەیتەسەر ئەو لایەنە تێۆریانەی فوكۆ بە كراوەیی جێیهێشتبوون، لەوانە “سەروەری و مرۆڤی رووت”، كە بەهۆیەوە ئەوەمان بۆ بەرچاویدەكات كە چۆن دەسەڵاتی سیاسی بە دەستگرتن بەسەر ژیانی بوونەوەرەكان هێزی خۆی بەكاردەبات. فوكۆ لە توێژینەوەكانیا ئەم لایەنەی بە لێكدانەوەی كەسی ناجۆری كۆمەڵگەش (لادەر، پەناهەندە، شێت، نانۆرمال یان ناساغ و..) بەكاربردووە.

فوكۆ لەڕێگای بایۆپۆلیتیكەوە هەوڵی شیكاركردنی پەیوەندی هێزی داوە بە جەستەی كۆمەڵایەتییەوە. شیكاركردنەكەی زۆرتر ئاراستەی كۆمەڵگەی مۆدێرن كردووە. هەر لە بەرئەوە بەهۆی بایۆپۆلیتیكەوە باس لە كۆمەڵگەی سەروەریش دەكات كە بەرەو كۆمەڵگەی دیسیپلین دەڕوات و تیایا ژیانی خەڵك چاودێریدەكرێت و ، خودی ژیانەكەش وەك ئامرازێك بۆ بەرژەوەندی نیشتیمانی بەكاردەبرێت. بەپێی فوكۆ بڵاوبوونەوەی تەكنیكەكانی دەسەڵاتی بایۆپۆلیتیك ،وەك ت[illegible]ك لە هێز، بوارە یاساییەكان تێدەپەڕێنێت تا ببێتە هێزێكی ئاسایی و لەوسەریشەوە گشت ژیانی جەستەی تاكەكان بگرێتەوە (لای خۆمان جەستەی سەردەشت عوسمان نموونەیەكە لەسەر ئەمە). كەواتە، گەوهەری تێگەیشتنی فوكۆ بە بایۆپۆلیتیك لە شیكاری پەیوەندی هێز بە جەستەوە خۆی پووختەدەكاتەوە. جەستەی تاك لە كۆمەڵگە لە ڕێگای دیسیپلینەوە قۆرخدەكرێت. دامەزراوەكانی كۆمەڵگە ،كە دامەزراوەی سیاسیشن (نەخۆشخانە، قووتابخانە)، شوێنی پیادەكردنی ئەم دیسیپلینەن. بایۆپۆلیتیك لە كۆمەڵگەی نوێ بەپێی تەكنیكەكانی هێزی نوێ بەڕێوەدەچێت كە ئەوەش دەستدەگرێت بەسەر ژیان و مەرگی خەڵك، لەدایكبوون و مەرگ، تەندروستی تاكەكانی كۆمەڵگە (كەوتنەدوای د. عەبدولستار تاهیر شەریف تا مەزرەعەكەی و كوشتنی لەنێو زێدی خۆی نموونەیە لەسەر ئەتكردنی جەستە بەپێی پێویستی سیاسی).

بایۆپۆلیتیك بواری كاركردنی خۆی هەیە. بەنموونە كاتێك درم و پەتا

بڵاودەبێتەوە بە یەکێک لە بوارەکانی دەژمێردرێت. واتە بایۆپۆلیتیک هەردوو لایەنی سیاسی و تەندروستی پێکەوەگرێدەدات و، پێشماندەڵێت تەندروستی شتێکی بێ لایەن نییە و شوێنێکیش بۆ پیادەکردنی دەسەڵاتی سیاسی دەوێت. هەر دەوڵەتیش دواتر سەروەری دروستدەکات کە ئەوەش لەو سەرەوە دەبێتە بەشێک لە سیاسەتی بەکاربردنی جەستە. بەپێی زانینمەندی فوکۆ بێت بایۆپۆلیتیک بوارێکی شیکارییە بۆ کارکردن لەسەر ئاسایش، دیسیپلین و سەروەری. هەریەک لەوانەش پەیوەندییان بەیەکەوە هەیە. سەروەری پەیوەستی بە پیادەکردنی دیسیپلینە. بۆ ئەوەی ئەم دیسیپلینە پیادەبکرێت دەسەڵاتی سیاسی پەیوەستی بە دامەزراوەیە: قوتابخانە، نەخۆشخانە، بەندیخانە، ئەمانەش لەڕێگای پۆلیسەوە ئیشی خۆیان دەکەن. ئیشکەش بریتییە لە بەرهەمهێنانی تاکەکانی کۆمەڵگە بەو جۆرەی میکانیزمی دەسەڵات پەیوەستیپێیەتی. بایۆپۆلیتیک لەگەڵ هاتنی مۆدێرنە وا لە سیاسەت دەکات دەستبخاتە ژیانی خەڵکەوە. بەڵام پێش مۆدێرنە مامەڵە لەگەڵ دەستەی بیمار و ناساغ ئاقاری تری وەرگرتووە. هەر بۆنموونە، گولی Leprosy کە بەهۆی بەکتریایەکەوە سەرهەڵدەدات و دەبێتە هۆکاری دروستکردنی لیپر، بەپێی فوکۆ بێت، کە لە یەکێک لە نووسینەکانی (مێژووی شێتی) دا هێمای بۆکردووە ، گولی لە سەدەکانی ناوەڕاست دا وەک نەخۆشییەک سەیرکراوە کە سزایەکی یەزدانییە و کەسی گول بە دورخستنەوەی لە کۆمەڵگە لە گولیدەخرێت. ئەوەش بەهۆی مردنێکی مەدەنییەوە کە لە ئاهەنگێکی دیاریکراودا بەڕێدەسازێنرێت. گول کەسێکی پیسە و پەیوەستە لە کۆمەڵگە دوورخرێتەوە و مردنەکەشی لە دەرەوەی دەسەڵاتی خۆیەتی. لەبەرە جەستەی نەخۆش جەستەیەکی لایەندارە و شوێنی دروستکردنی مەترسی و لەخۆگرتنی درمی نادیارە. بەمجۆرە جەستەی گول جەستەیەکی گوماناوییە و خۆڕزگارکردن لێی پەیوەستە.

سەرباری هەموو ئەوانەی وترا، ئەو جۆرە هێزەی لەناو بایۆپۆلیتیکدا کاردەکات هێزێکی نوێیە و جەستە و ژیانیش دەکاتە بواری کارکردنی خۆی. بۆیە فوکۆ لە تیۆری بایۆپۆلیتیکدا پێیوایە کە، کەرەنتین سەرەتای پیادەکردنی ئەو هێزە سیاسییەیە کە لە بایۆپۆلیتیکدا پەنهانە. واتە، کارکردن لەسەر قۆرخکردنی ژیانی دانیشتوان (جەستە و زیندەگییان). ئەمە وادەکات دەزی شاریش لەژێرسایەی کەرەنتین بگەڕێت کە خۆی لە هەندێک لایەن پووختدەکاتەوە: دابڕان لەیەکتر، ڕاگرتنی پاکوخاوێنی شار، تێکچوونی پەیوەندی نێوان مەرگ و لەدایکبوون و زۆر شتیتر. هەر ئەم جۆرە سیاسەتەش توانای ڕێکخستنی چاودێری تاکەکەنی کۆمەڵگە و هێزی کۆنترۆڵکردن شیاودەکات (2). لەماوەی کەرەنتینە وردەکارییەکانی پاراستنی شار و خەڵکەکەی

لەلایەن دەسەڵاتی سیاسی تەندروستییەوە ڕێك ئەوەیە كە فوكۆ لە “”چاودێری و سزا “” لە بەشی سێهەم بەناوی “”(چاودێری هەموو، Le panoptisme “” باسی لێوەكردووە.

پزیشكی و بایۆلۆجی بوونە بەشێك لە دەسەڵاتی سیاسی لە سەردەمی كۆرۆنا

بایەهێز (زیندەگی هێز)(biopouvoir/ biopower) جۆرێكە لە جۆرەكانی هێزی سیاسی كە دەسەڵات بەسەر تاكەكانی كۆمەڵگە پیادەیدەكات. دەسەڵاتی سیاسی كۆمەڵگەی نوێ لەڕێگای هەندێك تەكنیكی خۆیەوە (تەكنیكی لەدایكبوون و مردن) جەستە و ژیانی تاكەكانی كۆمەڵگە كۆنترۆڵدەكات. بەم جۆرە، لەڕێگای تیۆری بایۆپۆلیتیكی فوكۆوە لەوە حاڵیدەبین ژیاندان بە كەسێك و ژیانوەرگرتنەوە لە كەسێك ئیشی سیاسەتە(كوشتنی كاوە گەرمیانی). پەیوەندی نێوان خودی دەسەڵات و كوشتنیش هەر دەچێتە ئەم خانەیەوە. مۆدێلە سیاسییەكان لە كۆن و لە ئێستادا ئەمەیان پیادەكردوە. جەستەی جوولەكە بەدەستە نازییەكانەوە، جەستەی كورد بەدەست ئەنفالچییەكانەوە، جەستەی فەڵەستینییەك بەدەست ئیسرائیلییەكانەوە، جەستەی جەزائیرییەكان بەدەست كۆڵۆنیالە فەرەنسییەكانەوە. لێرەوە تەكنەلۆژیای كۆنترۆل لەدایكدەبێت كە كۆنترۆلی جەستە و رۆحی تاكەكانی كۆمەڵگە دەكات، كە ئەمەش بەسیاسیبوونی ژیان یان مردن لەگەڵ خۆی دەهێنێت. فوكۆ لە پەرتووكی“”پێویستە داكۆكی لە كۆمەلگە بكرێت“”باس لەوە دەكات كە “كێ بژێت و كێ بمرێت”. ژیان لەمحالەتەدا دەبێتە سیاسەت و مردنیش هەر لەژێركۆنترۆلی سیاسەتدا دەبێت. كۆتای ژیان، كە مەرگە، سیاسەت دەستنیشانیدەكات (شێوەی مردنەكەی بەنموونە مام جەلال و كاك نەوشیروان یان یاسر عەرەفات، ئەو داستانەی لەسەر مەرگیان دروستكرا). واتە سیاسەت مەرگی جەستە دیاریدەكات. لەسەردەمی حكومەتی ساركۆزی ویسترا گۆڕی ئەلبێر كامۆ لە گۆڕستانێكی باشوری فەرەنساوە بۆ گۆڕستانی مەزنەكان، پانتێۆن (Panthéon)، لە پاریس بگوازرێتەوە، بەڵام كاترینی كچی كامۆ ئەو پێشنیارەی ساركۆزی ڕەتكردەوە. ئامانجی سیاسی لە پشت ئەم كردارەی ساركۆزییەوە بوو. پیرۆزكردنی جەستەی مردوو، مردووێك كە دەكارێت هاوكێشە سیاسییەكان بگۆڕێت (بەنموونە هەوڵی گێڕانەوەی گۆڕی نازم حیكمەتی شاعیری تورك لە مۆسكۆ وە بۆ توركیا، یان شێوەی ناشتنەكەی بن لادن: تەرمەكەی هەڵدرایە ناو دەریاوە). بازرگانیكردنیش بە مردووەوە لە بەشێك لە پرسەكانا بەشێكە لەم لایەنە.

ژیانی خەڵك كە بریتییە لە ژیانێكی جەستەیی تەندروستی جەستەش

بابەتی شیکارییە. لەم حاڵەتەشدا سیاسەت لەگەڵ زیندەوەرناسی مرۆڤ یەك دەگرێتەوە كە تەندروستی خەڵك (یان گشتی)یش لەخۆدەگرێت. ژیانی جەستەیی خەڵك كە بەهۆی زیندەوەرناسییەوە دەبێتە بابەتی شیكاری بە تەندروستی ئەمە وادەكات پزیشكی لەڕێگای زیندەوەرناسییەوە بێتەناوەوە. واتە، جەستە بەهۆی زیندەوەرناسییەوە دەبێتە بابەتی سیاسەت. فوكۆ لەم ڕووەوە سەرچاوەیەكی ئەپیستیمییە(مەعریفییە) بە بابەتی قەرخكردنی جەستە لەلایەن دەسەڵاتەوە. خەڵك بە یارمەتی "تەندروستی گشتی" public health یەوە دەبێتە بابەتی دەسەڵاتی تەندروستی كە دەسەڵاتە سیاسییەكەش لەخۆدەگرێت. بەمجۆرە، پاش ئەوەی جەستە دەبێتە بابەتی تەندروستی، كە دامەزراوەیەكی پزیشكییە و بەشێكیشە لە دەسەڵاتی سیاسیی، دەبینین كە تەندروستی ئیشی كاركردنە لەسەر بوونی جەستە. جەستە لێرەوە دەبێت موڵكی ئەویتر، بەسیاسیدەكرێت و لە خاوەندارییەتی "خودی" یەوە دەگوازرێتەوە بۆ خاوەندارییەتی "ئەویتر". بۆنموونە جەستەی جوولەكەیەك كە دەبێتە بابەتی شیكاری و موڵكی نازییەكان یاخود جەستەی كوردێك كە بەدەست بەعسییەكانەوە دەبێتە شوێنێك بۆ یاریپێكردن و مامەڵەپێوەكردن (سوتاندن، لەسێدارەدان، شێواندن و تادەگاتە زیندەبەچاڵكردن). لەژێرسایەی ئەم جۆرە مامەڵەكردنە بە جەستە دەسەڵاتی سیاسی بوارێك بۆ دادوەریكردن بە جەستە دەدۆزێتەوە. واتە جەستەی"تۆ" تەنیا موڵكی"تۆ" نییە، موڵكی ئەویتری سیاسیشە (بۆنموونە ڕادەستنەكردنەوەی جەستە كۆرۆناوییەكان بە خێزانەكانیان یان جەستەی هەندێك سەركردەی مێژووی یان سیاسی بە كەسوكاریان). لێرە دادوەریكردن بەمانای ئەوە دێت كە دەسەڵاتی سیاسی مافی ژیاندان بە جەستە، قەرخكردن و لەناوبردنیشی هەیە. بەمە جەستە شتێكی شاراوە نابێت و شوێنێكیشە كە دەسەڵاتی تەندروستی، كە ڕێوایەتییەكەی لە دەسەڵاتی سیاسییەوە وەردەگرێت، دەكارێت بڕیار لەسەر چارەنووسی جەستە بدات. واتە، دامەزراوەی تەندروستی لەوە دەردەچێت تەنیا بریتی بێت لە شوێنێك بۆ دیاریكردنی بیماری یان ئێش، بەڵكو شوێنێكیشە بۆ دەستنیشانكردنی ماهیەتی جەستە و چۆنیەتی قەرخكردنی. بەمە دەرمان و چارەسەر بە لایەن نابن (سیاسی لە چ نەخۆشخانەیەك دەخەوێنرێت و میوانەكانیشی كێ دەبن؟). نەخۆشی كەسایەتی دیاریدەكات و كار لەسەر ئیعلانكردنی ناسنامەی جەستە دەكات. نەخۆشییەكانی جەستە دەشاردرێنەوە. جەستە دەبێت بە بەشێك لە نهێنی (مردنی فوكۆ بە ئایدز). ئاشكراكردنی نهێنی جەستە تیرۆری بەدواوە دەبێت. كێ بە چی مرد؟ كێ چۆن مرد؟ زۆربەی ڕووداوەكانی تیرۆر و كوشتن، كوشتن بە ئازاردان و یان دەرمانخوردكردن و زۆر شتیتریش دەچنە خانەی ئەو گفوگۆیانەی دەشێت بكرێن لەسەر: نهێنی جەستە،

نهێنی مەرگ، سیاسەتی مردن یان سیاسەتی جەستە. مەرگ کە واتای جەستە لەخۆدەگرێت بە لایەن نابێت. بەڵێ دەسەڵاتی سیاسی مانا بە جەستە، بە مەرگ دەدۆزێتەوە. بەهای جەستە و بەهای مەرگەکان بەیەکتر تێکەڵدەبن. ساڵانێك دەوترا کە پێش دووەم کاندیکردنەوەی سەرۆکی فەرەنسا میتەران Mitterrand دەنگۆی ئەوە هەبووە کە شێرپەنجەی پرۆستاتی هەبووبێت و ئەمە لە عەوام شاردراوەتەوە. نهێنییەکانی جەستە و سیاسەتی بندەستکردن و داگیرکردنی جەستە بەزمی زۆرە و کۆرۆناش سەرلەبەر ئەم بابەتەی گۆڕی و جەستە جارێکی تر بووەوە بە بابەتی تەندروستی سیاسی و دەسەڵاتی بایۆلۆژی.

کۆرۆنا مەرگی بە سیاسیکرد. بەسیاسیبوونی مەرگ سەرچاوەکەی بە بەسیاسیکردنی جەستە دەگەڕێتەوە. لە ترسی دووچارنەبوون بە کۆرۆنا و ڕێگاگرتن لە تەشەنەسەندنی پەتای کۆرۆنا داوایلێکردین جەستە بشارینەوە. بەڵێ جەستەی کۆرۆناوی ونکرا و بێ ناسنامە کرا. خۆ نەناسکردن لە جەستە بوو بە بابەتی کۆرۆنا. کۆرۆنا و جەستە هۆکاربوون کە کۆرۆنا و مەرگ لەیەکتربئاڵێن. کۆرۆنا ئەژێت: جەستەی کۆرۆناوی ترسناکە. جەستە ونکردنی پێویستە، لێرە ونکردن لەڕێگای شاردنەوەی جەستە لە شوێنێکی نادیار لە خۆ دەگرێت. مەرگ نادیارکرا، چونکە جەستە نادیارکرا یان بێ ناسنامە کرا. ترس لە جەستەی کۆرۆناوی بوو بە ترس لە مەرگی کۆرۆناوی. کۆرۆنا کە مەرگ هێنەرە جەستەی بێ بەها کرد. کۆرۆنا هات تا جەستە قەزەوەنبکات، بەوەش مەرگ قەزەوەن بوو. قەزەوەنکردنی جەستە کە ناشرینکردنی مەرگی بەدەمەوەیە پێش کۆرۆنا نازییەکان لە ئاوشویتز Auschwitz ، لە ئۆردوگا زۆرەملێکانی سوتان و ئەتکردنی جەستەی جوولەکەکان، ئەنجامیاندا. دواتریش جەستە لە چەندین شوێنیتر، لەژێرسایەی دەسەڵاتە دیکتاتۆر و ڕەگەزپەرستەکان گاڵتەپێکرا و بووە هێمای نەتەوە و سیاسەت. چی بەسەر بۆسنییەکان نەهات لە شەڕی بەڵقانی 1991؟ لێرە دەشێت قسە لە کاریگەرییەکانی بایۆهێز (Biopower) بکرێت. فوکۆ لە سیمینارەکانی کۆلێجی دە فرانس، نووسینی “”ویست بە هێز”" و “”چاودێری و سزا”" واتای بایۆهێزی بەکاربردووە و ئامانجیشی لە بەکاربردنەکەی ئەوە بووە کە ئەوەمان لاڕوونبێت کە دەسەڵاتی سیاسی دەستدەگرێت بەسەر ژیان bios ی خەڵکەوە. بایۆپۆلیتیك لە تێگەیشتنی فەلسەفی فوکۆ بریتییە لە دەسەڵاتی دەوڵەت کە قۆرخی ژیانی جەستەی مرۆڤ دەکات. نازییەکان باشترین نموونەن لەسەر ئەوە. ئەنفال کە جەستەی مرۆڤی کورد ئەتکدەکات، جینۆسایدی ڕواندا Rwanda یان ئەرمەنییەکان.

پەراوێز: (1). بەپێی ئەرشیفی نووسینەکانی فوکۆ بێت ناوبراو لە ماوەی ساڵانی 1965 بۆ 1976 پێنج جار سەردانی بەرازیلی کردووە و

لەوە چەند سمینارێکی سازکردوە کە تەوەرەکانی تایبەت بوونە بە: کەچاودێری (Panopticism) ، هاتنەدونیای پزیشکی کۆمەڵایەتی، کۆمەڵگەی سزادان، پێکەوەلکانی نەخۆشخانە بە تەکنەلۆژیای نوێوە، ویست بە زانین یان ئۆدیپۆس و چەند باسەکیتر کە دەچنە خانەی شیکاری لەمەڕ قەیرانی پزیشکی، دامەزراوەکان، زانین و هێز لەوانەش گرنگتر بابەتە سەرەکیەکەی فوکۆ، بایۆپۆلیتیك، کە تێکڕای ئەم لایەنانە لەخۆدەگرێت ، کە دواتر لە کارە چاپکراوەکانی ساڵانی پاش 1976 دا ڕەنگدانەوەی خۆیان هەبووە. لێرە مەبەست پەرتووکە ناسراوەکانیەتی: ""چاودێری و سزا"" و بەشی یەکەمی ""مێژووی سێکسگەرایی"". جگەلەناو فەرەنسا لە بەرازیلیش بە زمانی پەرتوگالی لەم ساڵانەی دوایدا قسەیەکی زۆر لەسەر سەردانەکانی فوکۆ بۆ بەرازیل ،و ئەو وانانەی لەو ماوەیەدا لەوێندەرە وتونیەتەوە، کرا. تەنانەت هەڵوێستی بەدەنگانەی فوکۆ سەبارەت بە دەزی سیاسی ئەو دەمەی بەرازیل و بەدواچوونەکانی پۆلیسی نهێنی بەرازیلی لە ئامانجی سەفەرەکانی فوکۆ بۆ ئەو وڵاتە قسەی لەسەرە.

(2). لەکاتی ناشتنی فوکۆ ژیل دولۆز (Deleuze) پەرەگرافێك لە پەرتووکی"" مێژووی سێکسگەرایی"" فوکۆ بەنموونە وەردەگرێت و دەیخوێنێتەوە. دولۆز، بە پێی نزیکی لە فوکۆوە، یەکەم کەس دەبێت پاش مەرگی فوکۆ پەرتووکێك لەسەر فوکۆ بەناوی"" فوکۆ""وە، لە 1986، دەنووسێت. لە کۆتای 1969 فوکۆ لە لێدوانێك لەگەڵ دوو خوێندکاری خۆی کە بەڕەچەڵەك ئەمەریکی دەبن ،وەك دانپیاهێنانێك بە تواناکانی دولۆز، بەم جۆرە دولۆز ناوزەدەکات :""ڕۆژێك دێت ئەم چاخە بە چاخی دولۆزی ناودەنرێت ""، کە دواتر دولۆز وەڵامی فوکۆ لەڕێگای هەمان ئەو خوێندکارانەوە بەم جۆرە دەداتەوە:"" فوکۆ لەبەر سادەی خۆی بەو جۆرە پێناسەی "من" دەکات ، ئەگەرنا ئەوە فوکۆیە چاخەکەی بەناوەوە دەنرێت نەك من"".

ئازاد حەمە

[بۆ خوێندنەوەی بەشەکانی تری ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ......]

لە هەوەسی مۆبایل و تەومبێلەوە بۆ هەرەسی شەهادە و فێرکاریی ... هەندرێن

ئێستا و لێرەدا بوار بە ئاخاوتن لەسەر ڕەوشی پەوەردە و خوێندن دوای ڕژێمی بەعسی ڕووخێنراو بە دەستی ئەمەریکا لە کوردستان نەڕەخساوە، هەروەک مەبەستیش نییە باس لە چاکە و خراپەی ئەو بڕیارەی وەزیری خوێندنی باڵا و پەوەردە بکرێت، چونکە کێشەکە لەمە و لەوەهەش دوورترە.
بە گوتنەکی دیکە، دۆخی پەروەردە و خوێندن لە کوردستاندا دەمێکە لە داوەشاندا دەژیت. بۆیە ئەو ڕەوشە وەک زۆربەی بوارەکانی دیکە، هەڵوەشاندنەوە و بونیاتنانەوەی گەرەکە، کە ئەمەیش ئیرادەی سیاسەتی پرۆژەیەکەی مرۆڤسازیی و پەوەردەکارگەلێکی لە پەروەردەخوازیی لێهاتوو دەخوازێت.

ئەوەی لێرەدا ڕەنگە جێگەی ڕامان بێت، نەک تەدامان، ئەوەیە، کە ئەگەر بتەوێ لەو دیاردەی هەوەسی ڕووکردنە خوێندن و شەهادە تێبگەیت، گەرەکە ئاوڕ لەو چەند ساڵەی ڕابردوو بدەیتەوە؛ بە دیاریکراوی دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس بدەیتەوە.
وەک دەزانین، دوای ئەوە بە هۆی ئەو دۆخە سیاسیی و ئابوورییەی کە دوای ڕژێمی بەعس هاتە کایەوە، خەلکی تووشی دەردی پارە، ماددە،کاڵا؛ بەرخۆرییەک لە فیتشیزم، واتا کالاخوازییەکی تێرنەبووی کرد.
بەمجۆرە سەرەتای ئەو دەردی فیتیشیزمە(Fetischism)ە،هەوەسی نەدی و بدییە بە کاڵای مۆبایل، خواردن، خانوو، و عەرد کڕین و تشتومەک، کە نەخۆشییەکی بکوژی دۆخی سەرمایەدارییە، دەستی پێکرد.
بۆیە تەلەفۆن بە دەیان ناوی سەیر و سەمەرەی وەک ناوی ژنانی قەڵەو، بارک، گۆرانیبێژ و سیاسیی و میاس چووێندران و تەلەفۆن بە گەورە و بچووکانی کورد، جیگەی بووکەکە و دەمانچەی ژبەر پشدێنانی گرتەوە.
هاوکاتیش خەلک شێت و شەیدای مۆدە مۆدێلی تشتومەک، خانوو سازکردن و خواردنی فشەڵ بوون.

دوا بە دوای ئەو بەزمەوە، خولیا و خەونی دیاردەی مۆدە و مۆدێلی تەومبێل خوازیی وەک ئافات عەوام و حەشاماتی تووشی دەیان کەتن

کرد، تا وای لێهات منداڵ و مێردمنداڵیش لە ماڵەکان گڕناگەیان
بەوە دەگرت، ئەگەر تڕومبێلێکی لەو مۆدێلە باوانەیان بۆ نەکڕن یان
دەچن بۆ خاریج یان کەتنێک دەکەن.
سەرنجڕاکێش لەوەدایە، مۆدێلی تڕومبێلان لە کۆمەڵگەیەکی نائازاد لە
ئەڤینداریی و سێکسبرسییدا،بوو بە هەوەسێکی سێکسیی، بۆیە تڕومبێلی
گران و باش بەناوی ژنە گۆرانیبێژ و مۆدێلە سێکسی□کان کران، وەک
مۆنیکا و… تاد.

لە ئەنجامی ئەو ئافاتی فیتیشیزمی تڕومبێلەدا، نەک هەر وەک
بەردەوامییەک لە داگیرکردن و تاڵانکردنی ژینگەی شارۆکە و سروشتی
کوردستان، تڕومبێل نەک هەر بوو بە نەخۆشی ، بەڵکە رئژەی مردن بە
دەعمی تڕومبێلان لە شەڕیخۆکوژیی و شەڕی چەکداری پێشمەرگەیش دژی
بەعس زیاتر بوو.

ئیتر ئەوها ئەو دۆخە سیاسیی و پەروەردە کاڵا و کەوڵکاریی،
دیاردەی زانکۆ دروستکردنی لە هەموو شارۆکەکانی کوردستانی
دەسپێکرد، کە ئەگەر بەڵای داعش و بەزمی نەدانی بوودجەی لە بەغدا
نەبوونایە، زانکۆ لە گوندیش دەکرایەوە.
بەمجۆرە زانکۆ لە جیاتی فەزایەک بۆ مرۆڤی نوێی زانینخواز، بوو
پێشەنگەی مۆدە و مۆدێلی جەستەی جل و بەرگی هەوەس سووتێنەران.
لەوەش بترازی□، ب□ ئەهلیکردنی زانکۆ، زانکۆی کرد بە نموونەیەک لە
کۆمپانیای بازرگانی، کە ئ□م□ش تێگەیشتنێکە لە لاساییکردنەوەی
سیستەمی نیولیبرالیزم، کە بۆ کوردستان زۆر زوو بوو.

بۆیە ئەو تێگەیشتنە لە کردەی خوێندن و شەهادەداریی لە لایەن حیزبە
حکومڕانەکانەوە وای لە خەلک کرد، لە دوورترین گوندەوە بۆ
شارۆکەکان، بە دەستهێنانی «شەهادە» و خوێندن لە زانکۆ ، وەک
دیاردەی پێشووی هەوەسی کاڵا، خانووکڕین، مۆبایلخوازیی ،
تڕومبێلپەرستی، ببینێت.
ئەمەیش وایکرد، تۆی کیژ یان کوڕ شەهادەی زانکۆت نەبێت، کەس نە
مێردت پێ بکا و نە بشتخوازن.

لەوەش خۆشتر، ساڵانە بە بەهانەی عەنتیکە، وەزارەتی خوێندنی باڵا
و زانکۆکان کۆتای ساڵ پێنج تا دە نمرە بە گۆترە بەسەر قوتابیان
وەک جەژنانە، سەدەقە، خێرات و دیاریی دابەش دەکرێن.

ئەو وێناندنە لە پەوەردە و شەهادەداریی وای لیهات، کە ساڵانێکە
شەهادەی بە کەلۆری لە زانکۆ، وەک تڕومبێلی مۆدێل ئاسایی و

مەبایلی ئاسایی و خانووی ئاسایی، کە لەسەرەتادا هەبوون، باوی نەمایەوە، بەڵکە لە هیکەڵا مەدەی ماجستێر، دکتۆرا و پلە و لەقبی بەرزتر ، هەڵبەت زۆرینەیان بە زانینەکی نوێش، بوون بە گرێی مرۆڤ لەڕە.
بەمجۆرە خەریکە پێشگری دکتۆر و دختۆر لە جیاتی ناوی سەیانی مرۆڤ لەڕێ، دەبن بە ناوی سەرەکی.
بەزەمکە وای لەهاتووە بانگکردنی خەڵک بەناوی خحی عەیبە بێت؛ بە من نەڵێی دکتۆر فان دختۆر، مۆڵەت لێ بکەم!
لە ئافاتی مەدەی قات و بێینباغیش هەر بگەڕێ!

لەو دیدەی گوترا، کێشەی ئەو بڕیارەی وەزیری خوێندنی باڵا لە هەڵە و راستی ئەو ڕیارەیدا نییە، هەروەک کێشەکە لە فەربوون و فەرنەبوونی ئەو ماوەیەش نییە کە بە هەی کەرەنتینەوە دەرسەکان نەخوێنراون، بەڵکە کێشەکە لەو فەرکردنەی خەنیبوونی قوتابی/خوێندکارەی کوردە بەو بڕیارە!
هەروەک کێشەکە لەو هەوەسی بە فشە سەیرکردنی ژیانی زانکۆ و خوێندن و خوێندەوارییە. هەروەک پەیوەستی بە بیرکردنەوە لە خولیای خوێندن و داهێنانە لە لایەن ئەو تاکەکەسانەی کۆمەڵگەوە.؛ بیرکردنەوەیە لە بەهای زانین لە دیدی مامۆستا و خوێندکار/قوتابیان لە پەیوەندی بە خوێندنەوە.

لەوەش هەژێندەهێنەرتر، پرسیار ئەوەیە، ئاخۆ داهاتووی ئەم کوردستانە دامالەنراو و تالانکراوە بە دەستی دەرەکیی و ناوەکییەوە، فەرکردن ئەو نەوەیە بەمجۆرە تەگەیشتن و زانینە لە پەروەردە، زانین و ئەخلاقی رەجەبیی و بندیواریییەوە، چۆن بەڕێوە دەچێت؟

لێرەوە من ئەو رەوشەی پەروەردە، وەک جومگەیەک لە کۆی جومگەکانی جەستەی کۆمەڵگەوە، بە رەوشێک لە «Decadence»، واتە داڕمان، داوەشان، داڕوخان لە بەهای زانین و بگرە بوونی بەهای چاکە دەبینم.

لێ بەرسقی ئەو پرسیارە بە ئەو نەوەیە خۆی دەمێنێتەوە، ئەگەر بەو جۆرە ئاکارە لە خوێندن و پەروەردەیەی کە خوازرییەتی، فێری ئەتیکی ژیانیکی ئەستێتیکی چاک بوو بیت!

هەندرێن

تێبینی! ئەو دوو وێنەیە، ئاماژەیە بە چەمکی پایدیا، واتە

پەروەردە لە رۆژگاری گرێکی کۆن و بە دواوە. بۆ ئەوانەی بخوازن دەکارن بە رێگی چەمکی پەروەردەدا بچنەوە.

لە ساڵڕۆژی (٧٩) ساڵەی یادی فەرهوود و کۆمەڵکوژیی جوولەکەکان لە عێراقدا.. ڕەزا شوان

چەند سەد ساڵێک لە پێش مێژووی زایینیدا، ئیمپراتۆرییەتی ئاشووری و ئیمپراتۆرییەتی بابیلییەکان، هێرشەکەیان بە جیا و یەک لە دوای یەک، لە چەند هێڕشێکی گەورەدا پەلاماری وڵاتی جوولەکەکانیان دا، لەو شوێنەی کە لە ئێستادا (دەوڵەتی ئیسرائیل)ە، وڵاتەکەیان لە داگیردن و ماڵەکانیشیان تاڵان کردن.. ژمارەیەکی زۆریشیان لە کوشتن، بە هەزاران خێزانی جوولەکەشیان، لە وڵاتی خۆیاندا سەرگەردان و دەربەدەر و ئاوارە کردن، روویان لە گەلێ لە وڵاتانی جیهان کرد.. ژمارەیەکی جوولەکەی زۆریشیان بە یەخسیری و بە ماڵ و منداڵەوە هێنان بۆ کوردستان و بۆ عێراق.. لە هەموو ناوچەکانی کوردستان و لە ناوچەکانی عێراقیشدا نیشتەجێیان کردن.. ئەوەشیان لە قەدەغەکردن کە جارێکی تر بگەڕێنەوە بۆ زێد و وڵاتی خۆیان.
وەکو چۆن لە پێشا ئاشوورییەکان و بابیلییەکان، بە زۆر و بە یەخسیری جوولەکەکانیان هاورد بۆ کوردستان و بۆ عێراق.. کە لە (١٤/ یوونی/١٩٤٨) دا، (دەوڵەتی ئیسرائیل) راگەیاندرا. عێراق و هەموو وڵاتە عەرەبییەکان، دوای ئەوەی کە هەموو ماڵ و سامانی جوولەکەکانیان تاڵانیکردن، کە بە رەنجی شان و بە کوێرەوەری پەیدایان کردبوون، ناسنامەکانیشیان هەڵوەشاندنەوە و کۆتاییان پێهێنان.. حکومەتی عێراق و هەموو حکومەتە عەرەبییەکان، بە زۆر و بە گیرفانی بەتاڵ و بە جانتایەکەوە، جوولەکەکانی وڵاتەکانیان، پێستانیانە نێو فڕۆکەوە و ناردیانەوە بۆ ئیسرائیل.
جوولەکەکانی کوردستان، کۆنترین کۆمەڵەی جوولەکەن لە هەموو جیهاندا، لە دەرەوەی ئیسرائیل دا.. لە زۆر رووەوە جیاوازییان

لەگەڵ جوولەکەکانی تری جیهاندا هەبوو. میژووی بوونی جوولەکە لە کوردستاندا بو نزیکەی (٢٧٠٠) ساڵ دەگەڕێتەوە، لە ئەنجامی هێڕشی ئاشوورییەکان بۆ سەر وڵاتی جوولەکەکان، بە هەزاران جوولەکەیان دەستگیرکردن و وەکو یەخسیری جەنگ هێنایانن بۆ کوردستان، تا نەتوانن بگەڕێنەوە بۆ زێد و نیشتمانی خۆیان.. بەڵام جوولەکەکانی عێراق بوونیان لەعێراقدا، دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی (٢٦٠٠) ساڵ، لە سەردەمی (بابیلییەکان) دا، هێڕشیان کردە سەر وڵاتی جوولەکەکان و زیاتر له (٤٠) هەزار جوولەکەیان بە ماڵ و منداڵەوە وەکو یەخسیری جەنگ، هێنانن بۆ عێراق و بە زۆری لە شاری (بابیل) دا نیشتەجێیان کردن.
کاتێکیش کە ئیمپراتۆرییەتی ئاشووری لە ساڵی (٦١٢) ی پێش زایینیدا لە لایەن سوپای (ئیمپراتۆریەتی میدیا)ی کورییەوە لە سەردەمی (کەیخوسرەو) شا دا، بە هاوپەیمانی لەگەڵ (ئیمپراتۆرییەتی بابیلی) دا، هێڕشیان کردە سەر شاری (نەینەوا) ی پایتەختی دەوڵەتی ئاشووری و داگیریان کرد.. دەوڵەتی ئاشووری رووخا و کۆتایی بە دەسەڵاتیان هات.. شاری نەینەوا و شاری کەرکووکیش لە ساڵی (٦١٤) پێش زایینی، دوو شاربوون لە شارەکانی ئیمپراتۆریەتی میدیا کە پایتەختەکەیان شاری (ئەکباتان) بوو لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا.. لە دواییدا ناوەکەیان گۆڕی و بوو بە (هەمەدان).

کە لە ساڵی (١١٥٨) ی زایینیدا، مەغۆلییەکان بە سەرکردایەتی (هۆلاکۆ) شاری بەغدا و بەشێکی زۆری عێراقیان داگیرکرد، مەغۆلییەکان رەشەکوژییەکی گەورە و خوێنێکی زۆری خەڵکی بەغدایان رشت.. بە رادەیەک دەڵێن، هێندە خوێن رژایە ناو رووباری دیجلەوە، ئاوەکەی سووربوو.. جوولەکەیەکی زۆریش لە نێو ئەو رەشەکوژییەدا بوون. لە کۆتایی سەدەی چواردەمین و سەرەتای سەدەی پانگزەمیندا، لە ترسی درێژەدان بە کوشتن و چەوساندنەوە لە لایەن مەغولییەکانەوە.. بەشێکی زۆری جوولەکەکانی بەغدا و خوارووی عێراق لە ترسان هەڵهاتن و روویان لە هەموو ناوچەکانی کوردستان کرد و نیشتەجێ بوون و نەگەڕانەوە.

دێینە سەر کرۆکی سەرناوی باسەکەمان، دەربارەی (کارەساتی فەرهوود) و تراژیدیای کۆمەڵکوژی جوولەکەکان، بە دڕندەترین شێوە لە شاری بەغدا لە ساڵی (١٩٤١) دا.
ژمارەی جوولەکەکان لە عێراقدا (مەبەستمان لە ناوەڕاست و لە خوارووی عێراقە.. نەك کوردستان) پێش دەرکرد و ناردنەوەیان بۆ ئیسرائیل، بە پێی سەرژمێری (١٩٤٧) لە عێراقدا، زیاتر لە (١٣٠)

هەزار جوولەکە بوون. لە هەموو شارەکانی عێراقدا بوونیان هەبوو. زۆرترینیان لە شاری (بەغدا) دەژیان. لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا ڕێژەی جوولەکەکان لە (٤٠%) ی ژمارەی دانیشتوانی شاری بەغدا بوون. لە دوای بەغداش، ژمارەیەکی زۆریان لە شاری (بەسرە) لە خوارووی دەژیان. لە ئەستادا، ژمارەی جوولەکەکان لە عێراقدا لە (١%) کەمترن. ئەمەش ژمارەیەکی زۆر کەمە. ناشوێرن بە ئاشکرا بڵێن ئێمە جوولەکەین، ناشوێرن هیچ بۆنە و جەژن و ریوڕەسمێکی ئاینیان ئەنجام بدەن. بەڵام لە باشووری کوردستاندا، لە ئەستادا نزیکەی شەش هەزار جوولەکە هەن. بە فەرمی و بە ئازادی جەژن و ڕێوڕەسمی ئاینی خۆیان دەکەن. نوێنەریشیان لە وەزارەتی ئەوقافی کوردستاندا هەیە.
جوولەکەکانی عێراق، زۆر بەڕۆی بوون و زیانیان بە هیچ کەس نەبوو. ڕۆڵێکی گەورە و گرنگیان هەبوو لە بنیادنانی عێراق و لە پێشکەوتنیدا. چونکە چینێکی خوێندەوار و ڕۆشنبیر و داهێنەر بوون. کەسایەتییەکی زۆریان لە بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و هونەری و ئەدەبی لە هەڵکەوت. کارتێکردنێکی زۆریان لەسەر گەشەکردن و پێشکەوتنی بواری ئەدەبی و ڕۆشنبیری و هونەری و کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی عێراقدا هەبوو. بە دەیان هونەرمەند و نووسەر و ڕۆشنبیری و زانای ناسراوی عێراق، قوتابی وشاگردی مامۆستایان و هونەرمەندان و زانایان و ڕۆشنبیرانی جوولەکەکان بوون. بۆ یەکەمین جاریش لە سەدەی نۆزدەمیندا، لە ساڵی (١٨٦٣) دا (موسا بارۆخ مزراحی)ی جوولەکە، یەکەمین چاپخانەی بۆ بەغدا هێنا. یەکەمین ڕۆژنامەشیان بە ناوی (هادوفیر) واتا (دوێنەر) کە بە زمانی عیبری بوو هەر لەو چاپخانەیەدا چاپیان دەکرد و بڵاویان دەکردەوە. چەندین پەرتووکێکیشیان هەر بە زمانی عیبری چاپکرد و بڵاویان کردەوە.

جوولەکەکان و کوردانی فەیلی، بڕبڕەپشتی ئابووری عێراق بوون. خاوەنی گەورەترین دوکان و کۆگا و بازاڕی بازرگانی و هاوردن و فرۆشتن بوون، وەکو بازاڕی (شۆڕیجە) و بازایی (جەمیلە) لە بەغدا. خاوەنی زەین و ئەقڵییەتێکی بازرگانی بوون. بەڵێ لە سەردەمی ڕژێمی بەعسی ڕەگەزپەرستدا، لە (٢٤/٧/١٩٩٢) دا، بە بڕیاری دیکتاتۆر سەدام حوسێن، زیاتر لە (٤٢) گەورە بازرگانی بەغدایان گرت و لە سێدارەیان دان، بەشێک لەو بازرگانانە کوردی فەیلی بوون. هەندێک لە سێدارەدراوەکان بازرگانیش نەبوون، کریکار و کۆڵهەڵگر و فەرمانبەر بوون لەو شوێنە بازرگانییانە، ئەوانیش لەگەڵ بازرگانەکاندا لە سێدارە دران. ئەمەیە (یاسای دارستان). بازرگانەکانیش هیچ تاوانێکیان نەبوو، هەر ئەو ڕۆژەی گرتیان بە

سبەینەکەی لە سێدارە دران.. چی سامان و ماڵ و پارەیەکیان هەبوو دەستیان بە سەریاندا گرتن.. مەبەستی سەدامیش سەروەت و سامانەکانیان بوو.. چەند بوختانێکیان بۆ لە سێدارەدانیان بۆ هەڵبەستن.

کارەساتی (فەرهوود): وشەی فەرهوود لە ناو عەرەبەکانی عێراقدا، لە کۆنەوە باو و بڵاو بوو.. وشەی فەرهوود لە زمانی کوردیدا، بەرانبەر بە وشەی (تاڵانیکردن) ە، یا دزین و بردن و داگیرکردنی ماڵ و سامانی خەڵکی بە ئاشکرا و بەبێ شەرم دێت.. ئەم کارە ناشیرین و قێزەوەنەش، لە سەردەمی خەلیفەکانی راشیدینەوە، بووە بە بۆماوە و بەشێکی ڕەسەن لە ئایدۆلۆژیا و لە کولتووری بەگەنی عەرەب و ئیسلام، کە بە ناوی دەستکەوتەکانی جەنگەوە (غنائم الحرب)، تاڵان کردن و دزینی ماڵ و سامانی گەلانی تریان حەڵاڵ کردوون.. عەرەبی موسوڵمان، تا ئەمڕۆش بێ شەرمانە درێژە بەم کارە قێزەوەنەیان دەدەن، یا بە تاوانەیان دەدەن و بەڵکو شانازیشی پێوە دەکەن.. گەلی کوردمان، لە کۆن و لەم سەردەمە نزیکەشدا، گەورەترین قوربانیی ئەم ئایدۆلۆژییە بەگەنەی عەرەبن.. چەندین جار لە لایەن نەوەکانی خەلیفەکانەوە ماڵ و ڕەنج و سامانی کوردیان تاڵان کردووە. بۆیە زۆر لە گەلانی جیهان بەبێ ڕێزی و بە چاوێکی سووکەوە لەم ئایدۆلۆژییە بەگەنەی عەرەب دەڕوانن.. کە بووە بە پەڵەیەکی ڕەشی قێزەوەن و شەرمەزاری و بۆیان و لێیان نابێتەوە.. بە (عەلی بابا) واتە بە (دز) ناویان دەبەن.

لە ساڵی (١٩٤١) دا، لە ئەنجامی رووخانی حکومەتەکەی (ڕەشید عالی گەیلانی) و راکردنی بۆ ئێران، لەگەڵ راکردنی چوار ئەفسەری سەرهەنگی سوپای عێراقیش بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ (سەڵاحەدین سەباغ) کە هەرچواریان لە شۆڕشەکەی ڕەشید عالی گەیلانی دا بەشدارییان کرد.. سەرهەنگەکانیش ئەمانە بوون (فەهمی سەعید، کامیل شبیب، مەحمود سەلمان، یونس سەبعاوی) کە گەڕانەوە بۆ عێراق، هەموویان لە سێدارە دران.. ئەمانە بەوەش تاوانبار کرابوون، گوایە هەڵگری بیرەکەی نازییەتن و (نازی عەرەبی) بوون. حکومەت نەما و بۆشاییەک کەوتە دەسەڵاتەوە.. دوای ئەوەش کە سوپای عێراق لە شەڕەی رووبەڕووبوونەوەی سوپای بەریتانیا، لە شاری (الحبانیه) شکان و بەرەو ناو شاری بەغدا هەڵهاتن.. شا (فەیسەڵی دووەم) ی شای عێراق و خاڵەی راسپێراوی (عەبدولئیلاه) و (نوری سەعید) یش، لە بەغدا هەڵهاتبوون. وەکو دەڵێن: شار بێ خاوەن بوو.

جوولەکەکان ڕۆژی یەکشەمەی ڕێکەوتی (١/ یوونی/١٩٤١) جەژنی (شەفەئوت) یا جەژنی ڕۆژی دابەزینی تەورات بۆ جوولەکەکان بوو، بەم بۆنەیەوە خۆیان گۆڕیبوون و لە گەرمەی خۆشی و ئاهانگێراندا بوون..

گەنجەکانیان سەردانی پەرستگایەکیان کرد لە نزیک (فڕۆکەخانەی موسەنای شارستانی). عەسری ئەو ڕۆژەش شا فەیسەڵی دووەم و عەبدولئیلاهی خاڵی و نووری سەعیدیش بە فڕۆکە گەڕانەوە بۆ بەغدا، کۆمەڵێکی لاوی جوولەکەکان پێیان خۆشبوو و چوون بۆ فڕۆکەخانە بۆ پێشوازی شا فەیسەڵی دووەم. کاتژمێری سێی دوای نیوەڕۆ بوو.. لە ناو فڕۆکەخانەدا، دەمەقاڵێیەک لە نێوان سەربازە پاسەوانەکان و ئەو لاوە جوولەکانەدا رووی دا.. سەربازەکانی عێراق، داخی دڵیان و خەم و شەرمەزاری هەڵهاتنیان لە بەردەم سوپای بەریتانیادا، وای لێکردن کە بە ناڕەوا پەلاماری ئەو لاوە جوولەکە بێتاوانانە بدەن و داخی شکان و شەرمەزارییان بە ئەوان بڕێژن.. بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە، بە حەربە و بە تەقەلێکردن دوو لاوی جوولەکەیان کوشت و حەڤدەشیان لێ بریندار کردن.. هەر لەو ڕۆژەدا لەسەر پردی (مەئموون) یش دیسان ئۆردوویەکی تری سوپای هەڵهاتووی عێراق لە شەڕەکانی رووبەڕووبوونەوەی سوپای بەریتانیا لە حەبانییەدا، ئیرەییان بە جوولەکەکان برد، کە جلوبەرگی جوانیان لەبەربوون و لە جەژن و شادی و خۆشیدابوون.. ئەوانیش بە حەربە و بە تەقەلێکردن چەند لاوێکی تری جوولەکەیان کوشت و چەندین لاویشیان لێ بریندار کردن.. شەڕ گەورەتر بۆوە.. ژمارەیەکی زۆری سوپا و پۆلیس و عەرەبی خەڵکی بەغدا، لە پیاوان و لە ژنان، لەگەڵ عەربە بەدووەکانی دەوری بەغدا، بە تفەنگ و خەنجەر و شمشێر و چەقۆ و تەور و تەڤاو و کوتەکەوە، لە هەموو کۆڵان و گەڕەکەکاندا، وەکو گورگی هار، بە شێوەیەکی دڕندانە، پەلاماری جوولەکەکانیان دا.. ڕۆژی جەژنیان لێ تاڵ کردن و بوو بە ڕۆژی دۆزەخ و مەرگ و ماتەمینییان.. زۆر بە بەزەییانە، کەوتنە کوشتن و سەربڕین و فەرهوودکرن (تاڵانیکردن) و دزی و دەسترێژیکردنە سەر کچان و ژنانی جوولەکەکان.. [illegible] و هاواری جوولەکەکان دەگەیشتە حەلحەلەی ئاسمان.. زۆریان لێکوشتن و سەربڕین، تەنانەت منداڵەی ناو لانکیشیان سەربڕی، سکی ژنانی دووگیانیان هەڵدەدڕی.. بە بەرچاوی مێرد و برا و کوڕەوە، زۆر نامەردانە پەلاماری بە سەدان ژن و کچی جوولەکەیان دان و لاقەیان کردن، پەلاماری قوتابخانەیەکی ئامادەیی کچانیان دا و دەسترێژیان بە سەر کچە جوولەکەکان کرد و لاقەیان کردن، تەنانەت کچی بچکۆلەی هەشت ساڵانیشیان لاقەکرد.. بەڵکو کارێکی قێزەوەنی تریشیان ئەنجامدا، ئەندامانی زاوزێی نێرینە و مێینەی منداڵە جوولەکەکانیشیان دەسووتاند.. چیش ماڵ و سامان و پارە و خشڵ و زێڕی جوولەکە هەبوو، هەموویان فەرهوود کردن، لە دواییشدا ئاگریان بە خانووەکانیانەوە دەنا و دەیان سووتاندن.. بە درێژایی دوو ڕۆژ و دوو شەو، واتە لە (١ـ ٢/ یوونی/ ١٩٤١) دا، دزی و فەرهوودکردن

و کوشتن و سەربڕین و سووتاندن و دەستدرێژیکردنە سەر ژنانی جوولەکە درێژیان هەبوو.. تالانیکەران تا دەهات زیاتر دەبوون.. پەلاماری دوکان و گەنجینە و کۆگاکانی جوولەکەکانیان دا چی هەبوون تێیاندا، هەموویان تالانیان کردن و دزییان، لە دوایشدا سووتاندیانن.. سوپا و پۆلیسی بەغداش، شان بە شانی دز و تالانیکەران، ئەوانیش بەشداربوون لە دزی و لە تالانیکردنی ماڵ و لە دوکانەکانی جوولەکەکان، عەرەب خۆیان وتەیەکیان هەیە دەڵێن (حامیهم، حارمیهم) واتە (پاسەوانەکانیان.. دزەکانیانن) دزەکان و فەرهوودکەرانی عەرەبە ئیسلامییەکان، لەگەڵ خۆشی و هەستە و هەڵبەزینەوەدا، ئەم دروشمەیان دەوت:
(الله اشحلوا الفرهود، يا اسلام.. ياريت يعود كل سنة وكل عام) واتە (ئەڵڵاه چەند خۆشە تالانیکردن، ئەی ئیسلام.. خۆزگە هەموو ساڵێک دەگەڕایەوە) یا بە هەسوە دەیان ووت (حلو الفرهود.. كون يصير يومية) واتە تالانیکردن خۆشە گەر ببێتە ڕۆژانە.
تەنانەت ئەو هاوسێ عەرەبە ئیسلامانەش کە چەندین ساڵ لەگەڵ ماڵەکان و دووکانەدارە جوولەکەکاندا، هاوسێ و دەرگا بە دەرگاوە بوون و لە منداڵییەوە پێکەوە گەورە ببوون، نمەکی ماڵە جوولەکانیان کردبوون.. کەچی زۆر بە ئەمەک دەرچوون و ئەوانیش ماڵە جوولەکە هاوسێکانیان تالان کردن و پەلاماری کچان و ژنانیان دان و لاقەیان کردن.
لە ڕۆژی یەکەمی کارەساتەکەوە، سوپای بەریتانیا لە دەوری شاری بەغدا بوون.. بەڵام لە بەریتانیاوە فەرمانیان پێکرابوو، کە نەچنە ناو شاری بەغداوە و بەلایەن بن.. کاریش گەیشتە ئەوەی کە فەرهوودکەران، چەند دووکانێکی ئیسلامەکانیشیان شکاند و تالانیان کردن.. لە سێیەمین ڕۆژدا، باری نائاسایی ڕاگەیەندرا و قەدەغەی هاتوچۆش لە بەغدا کرا. سوپای بەریتانیاش هاتە ناو شاری بەغدا هێزەکانیان بە شەقامەکاندا بڵاوکردنەوە. هێزێکی پۆلیسی عێراقیش، ئەوانیش لە چەند شەقام و گەڕەکێکی بەغدا بڵاوبوونەوە. توانیان کونترۆڵی بارودۆخەکە بکەن.. بەڵام لە دوای چی؟! وەکو عەرەب خۆیان دەڵێن: (بعد خراب البصره) واتە لە دوای کاولکردنی بەسرە.

ئەمەیە نامەردی و بەڕەوشتی عەرەبی ئیسلامی.. کە دزی و تالانیکردن و دەستدرێژکردن، بوونە بە بەشێک لە کولتوور و لە ژیانیان.. فەرهوود و کۆمەڵکوژی جوولەکەکان بە پێی هەژماردنی فەرمی و گەواهی کەسانێکی جوولەکەکان، کە منداڵ بوون و لەو کارەساتەدا ڕزگاریان بووە، بەپێی هەندێ گەواهی خەڵکی شاری بەغداش، کە بە چاوی خۆیان لەو دوو ڕۆژ و دوو شەوەدا، کارەساتەکەیان بینیوە، بە داتا باسی

زیانەکانی جوولەکەکان دەکەن لە کارەساتی فەرهوودا، کە (٢٠٠) کوژران، (٢٤٠٠) بریندار بوون، (٩٥٠) ماڵ تاڵان کران و سووتێنران و وێران کران (٥٨٦) دووکان و گەنجینە تاڵان کران و سووتێنران، دەستدرێژیش کرایە سەر زیاتر لە (٩٣) ژنان و کچان و لاقەیان کردن.. لەگەڵ تاڵانکردن و سوتاندنی پەرستگای جوولەکەکان لە بەغدا.
کە لە ڕۆژی (١٤/ یوونی/١٩٤٨) دا، جوولەکەکان (دەوڵەتی ئیسرائیل) یان ڕاگەیاند، سوپاکانی عەرەبیش لە شێوەی ڕووبەڕووبوونەوەی سوپای ئیسرائیلدا خۆیان نەگرت و شکان، سوپای عێراقیش بە شەرمەزارییەوە گەڕایەوە بۆ عێراق. هێندەی تر حکومەت و عەرەبەکان و ئیسلامەکانی عێراق، ڕق و قینیان لە جوولەکەکان دەبۆوە و کەچەڵیان پێیان دەکرد و بە چاوێکی سووکەوە لێیانیان دەڕوانین.

(فەرهوود) و کەمەڵکوژی، جوولەکەکانی عێراقی تۆقاند و برین و کەسەرێکی قووڵی خستە دەروونیانەوە.. هەستیان بە ئاسوودەیی و بە دڵنیایش ناکرد و هیچ متمانە و باوەڕێکیشیان بە حکومەتی عێراق و بە عەرەبی عێراق نەما.. ترسی ئەوەشیان هەبوو کە کارەساتی فەرهوود و کەمەڵکوژییان دووبارە ببێتەوە.. ڕەنجی ساڵەهای ساڵیشیان دزین بە تاڵانی بردیان.. حکومەت قەرەبووی زیانەکانیشیانی بۆ نەکردنەوە. هاتنە سەر ساجی عەلی.. ئەم بەسەرهاتەیان، بووە هۆی ئەوەی کە خێرا کۆچ بۆ ئیسرائیل بکەن.
دوایش سەرۆک وەزیرانی عێراق (تۆفیق ئەلسویدی) لە ساڵی (١٩٥٠) دا، بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی (ڕەگەزنامەی عێراقی) ی جوولەکەکانی عێراقی دەرکرد، هەرچیش ماڵ و موڵکیشیان هەبوو، گەستراوە و نەگواستراوە، حکومەتی عێراق دەستی بە سەردا گرتن و لێیانی داگیرکردن.. جوولەکەکانی عێراق دوو جار فەرهوود کران. جاری یەکەم خەڵکی بەغدا فەرهوودی کردن.. جاری دووەمیش حکومەتی عێراق فەرهوودی کردن.. حکومەتی عێراق بڕیاری ئەوەشیان دا، کە لە ماوەی مانگێکدا، پێویستە جوولەکەکان ڕەگەزنامە عێراقییەکانیان بدەن بە حکومەت و ئامادەبن، تا ڕۆژانە بە فڕۆکە ڕەوانەی ئیسرائیلیان بکەن.

کارەساتی فەرهوود، نە یەکەمین و نە دوایەمین، کاری نامەردی و قێزەوەنی عەرەب و ئیسلام نەبووە و نییە.. فەرهوود، بەراورد بە کومەڵکوژی کورد لە (ئەنفال) ی بەدناو و بە کیمیابارانی کوردستان و کەمەڵکوژی برا ئێزیدییەکانمان و دەستدرێژی کردنە ژنان و کچانیان و فرۆشتنیان وەکو کۆیلە و دەستکەوتی جەنگ و کەرەستەیەکی بازرگانی.. ئەو هەمەوو کوشتن کارەساتانەش کە لە سەردەمی

خەلیفەکانیانەوە، تا ئەمڕۆ بەسەر کوردیان هێناون و دەهێنن..
فەرهوود لە چاوی ئەمانەوە کارەساتێکی زۆر بچووکە.

سەدام حوسێنی گۆڕبەگۆڕیش، کە جێگری سەرۆک کۆماری عێراق بوو، لە رۆژی دوو شەممەی رێکەوتی (٢٧/ یانوار/١٩٦٩) دا، بە توومەتی هەڵبەستراوی سیخوڕیکردن بۆ ئیسرائیل (١٣) لە جولەکەکانی عێراقی لە سێدارە دان، کە لە نێوانیاندا (عەزرا ناجی زڵۆخا)ی تێدا بوو، کە گەورە بازرگانێکی جوولەکە بوو لە شاری بەسرە، دەستیشیان گرت بەسەر هەموو پارە و سامانێکیاندا. لە گۆڕەپانێکی بەغدا و بەسرەشدا لاشەکانیان هەڵواسین.. ژنانی عەرەب بە دەوری گۆڕەپانەکەدا، وەستابوون و هەڵهەڵەیان لێدەدا. هەموویان بێ تاوان بوون، تاوانیان تەنها ئەوەبوو کە جوولەکە بوون و دارابوون.

یەکەمین کاروانی ناردنەوەی جوولەکەکان بە فڕۆکە لە عێراقەوە بۆ ئیسرائیل لە رۆژی (٦/مایۆ/١٩٥٠) دا بوو، تا (٥ی/یوونی/١٩٥١)، لە ماوەی (١٤) مانگدا، هەموو ئەو جوولەکانەی، ناویان نووسیبوون، کە ژمارەیان (١٢٠) هەزار جوولەکە بوون، بێجگە لەو ژمارەیەی کە لە رێی کوردستان و لە رێی ئێرانەوە گەڕانەوە بۆ ئیسرائیل.. تێکڕا نزیکەی (١٥٠) هەزار جوولەکە لە عێراق و کوردستانەوە، گەڕانەوە بۆ ئیسرائیل.

هەر جوولەکەیەک بۆی هەبوو تەنیا (٢٥) دیناری عێراقی و یەک جانتای جلوبەرگ لەگەڵ خۆیدا ببات.. لەوە زیاتریان بۆ نەبوو.

لە وڵاتانی عەرەبیشدا زیاتر لە (٨٠٠) هەزار جوولکە هەبوون، دۆخ و ژیانی ئەوانیش لە ژیانی جوولەکەکانی عێراق باشتر نەبوون.. ئەوانیش ناردیاننەوە بۆ ئیسرائیل.

هەموو ساڵێک جوولەکەکان بە گشتی و جوولەکەکانی عێراق بە تایبەتی لە ئیسرائیل و وڵاتانی تردا، لە رۆژی (١/ یوونی) دا، بە غەمگینی و ماتەمینییەوە، یادی رۆژە رەشی (تراژیدیای فەرهوود) دەکەنەوە، کە بە (هۆڵۆکۆستی لە بیرکراو) یش ناوی دەبەن. ئەو جوولەکانەی کە لەو ساڵەدا منداڵ بوون و لەو کارەساتە رزگاریان بوو، بەشێکیان ماون و لە ژیاندان.. هەندێکیان باوک و برا و دایکیان لەو کارەساتەدا کوشتیانیان، بە فرمێسک و بە قوڕگی پڕ لە گریانەوە چیرۆکە تراژیدییەکانی کارەساتی فەرهوود بۆ نەوەکانیان دەگێڕنەوە.. تا ئێستاش چەندین باس و پەرتووک و لێکۆڵینەوە دەبارەی فەرهوودی جوولەکەکانی عێراق نووسراون و چاپکراون.. هەندێ لە نووسەرانی ئەو پەرتووکانە، خودی خۆیان لە فەرهوود رزگاریان بووە.. راستی کارەساتەکانیان بە چاوی خۆیان بینیون.. راستگۆیانە باس و چیرۆکەکانیان نووسیون.. بەڵام گەر بێتوو ئەو نووسینانە بخوێنینەوە، کە عەرەبە شۆڤێنی و رەگەزپەرستەکان

نووسیویانن، دەبینین کە راستیی کارەساتی فەرهوودیان چەواشە کردوون، زۆر لە زیانەکان و لە ژمارەی کوژراوان و برینداربووانی جوولەکەکانیان کەم کردوونەتەوە، بە رووداوێکی بچووک و ئاسایشی دەزانن.

عێراق بە کەچکردنی جوولەکەکان، گرنگترین پێکهاتەیان لە دەست دا، کە گەورەترین رۆڵیان هەبوو لە هەموو بوارەکانی ژیاندا.. هەمیشە دەستپێشخەربوون لە داهێنانی کاری هونەری و ئەدەبی و رۆشنبیری دا.. ئێستا رۆشنبیرانی عێراق، لەو ستەمە گەورەیەی کە لە جوولەکەکانی عێراق کرا بە ئاگاهاتوون.. ئێستا هەست بە گرنگی رۆڵیان دەکەن.. دەزانن کە جوولەکەکان چاکە و پیاوەتییەکی زۆریان بە سەریانەوە هەیە. بەڵام عێراقییەکان و حکومەت بە نامەردی پاداشتی دڵسۆزی و پیاوەتیان دانەوە.

شایەنی باسیشە، کەجوولەکەکانی کوردستان لە هەموو ناوچەکانی کوردستاندا هەبوون. بە پێچەوانەی جوولەکەکانی عێراق و وڵاتانی عەرەبییەوە، جوولەکەکانی کوردستان، زۆر ئاسوودە و کامەران شادبوون و بە دڵنیایی و ئاشتی و شادی و خۆشییەوە دەژیان. زوو تێکەڵی کۆمەڵگای کوردیمان بوون، زووش فێری زمانی کوردی بوون، زۆر و بە ئاسانیش داب و نەریت و کولتووری کوردییان وەرگرت. بەپێی ناوچەکانی کوردستانیش ژنان و پیاوانیان جلوبەرگی کوردییان لەبەردەکرد.. بە ئەوپەڕی ئازادیشەوە ڕێوڕەسمی ئاینی و جەژنەکانی خۆیان دەکرد.. هێندە تێکەڵ بە داب و نەریتی کورد ببوون، لەگەڵ کورد دا لێکنەکرانەوە.. تەنانەت ژن و ژنخوازی و خزمایەتیش کەوتە نێوانیانەوە. جوولەکەکانی کوردستان زۆر ئیشکەر و چالاک بوون.. هەموو ئیشێکیان دەکرد.. گەر لە بەردی رەقیش بوایە، نانی خۆیان پەیدا و خۆیان دەژیان.. گەر بە فشار و بە زۆر ناردنەوەیان لە لایەن حکومەتی عێراقەوە نەبووایە.. هەرگیز جوولەکەکان کوردستانیان بەجێ ناهێشت و ناچوونەوە بۆ ئیسرائیل.. ژمارەی جوولەکەکانی باشووری کوردستان لە نێوان (٣٥-٤٠) هەزار جوولەکە دەبوون.. لە هەموو کوردستانیشدا، ژمارەیان لە (١٢٥) هەزار جوولەکە زیاتر دەبوون.. لە ئەمڕۆدا، ژمارەی کوردە جوولەکەکان، لە ئیسرائیل دا، لە (٢٥٠) هەزار کوردی جوولەکە نزیک بوونەتەوە، تا ئەمڕۆش سۆز و رێز و دڵسۆزی و خۆشەویستییان بۆ کورد و کوردستان کاڵنەبوونەتەوە.. لە جەژنی نەورۆزدا، بە جلوبەرگی رەنگاوڕەنگی کوردییەوە، ئاهەنگی نەورۆز دەگێڕن.. جار و باریش بە شێوازی کوردەواری، بە دەهۆڵ و زوڕناوە، بووکیان دەگوازنەوە.. خواردنی کوردیش درووست دەکەن.. شایی و هەڵپەڕکێ کوردی دەکەن و گۆرانی کوردی دەڵێن. گەلێ کەسایەتی ناودار و ناسراو و نووسەر و

هونەرمەند و گۆرانیبێژ و فەرمانبەر و کاربەدەستی باڵا و خاوەن بڕوانامەی دکتۆرا و پرۆفیسۆریان لێ هەڵکەوتوون.. بۆ نموونە، وەزیری بەرگری پێشووی ئیسرائیل (ئیسحاق مەردیخای) جوولەکەیەک بوو لە جوولەکەکانی قەزای (ئاکری) ی سەر بە پارێزگای دهۆک لە باشووری کوردستان.

یەکەمین کەس لە دانیشتوان (لە راستەوە بۆ چەپ) ئیبراهیم کوەیتی دوومین کەس (راوەستاو) ساڵح کوەیتی کە هەردووکیان بران و جوولەکەن.. بەناوبانگترین موزیکژەن و ئاوازدانەری عێراقی بوون. لە ناوەڕاستیش مەقامخوێن محەمەد گوبانچی کە خۆی بە قوتابی مامۆستای مەقامبیژی کوردمان (عەلی مەردان) دەزانی.

وێنەی مەلیکی عێراق (فەیسەڵی یەکەم) له ناوەڕاست کۆمەڵێک لە

کەسایەتییە جوولەکەکانی بەغدا.

وێنەی کوردە جوولەکەکانی شاری هەولێر(١٩٣٥) دا

کوردە جوولەکەکانی ئیسرائیل بە جلوبەرگی کوردییەوە

رێزا شوان

نەرویج: ٢٨/ مای/٢٠٢٠

(*) سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتوون:
١ـ ل□ي الشقاقى. فرهود اليهود.. موقع الزمان. ٢٠١٧
٢ـ موقع ايلاف. احداث مذبحة الفرهود في بغداد. ٢٠١١
٣ـ نسيم قزاز. الفرهود الثاني في العراق.. موقع المعرفة.
٤ـ شبكة الموقف العراقي. يهود العراق في اسرائيل.. الفرهود ليس كل الحكاية.
(تعرضنا لحرق الاعضاء التناسلية)
٥ـ توفيق ابو شمر. الفرهود وما ادراک ما الفرهود! موقع الرأي العام.. ٢٠١٨
٦ـ محمد جلاء ادريس. يهود العراق والتعايش العربي اليهودي.. موقع الجزيرة.
٧ـ الامبراطورية البابلية الثانية.. موقع المعرفة.
٨ـ العراق في التأريخ.. الامبراطورية الآشورية.
٩ـ اعدام اليهود في بغدار.. دنا الوطن.
١٠ـ چەند سايتێكى تر.

تەنانەت خوداوەندەكانيش بەرتيلخۆر دەكرێن … نووسين و ئامادەكردن: عيسا بۆتانى

وشەى گەندەڵى بۆ وشەى يۆنانى (corruption) دەگەڕێتەوە كە واتاى نەفرەت كردنە لە رابردوو، هەرچى (corrumpere)ە ئەويش بە (تێكيدا, بەرتيلخۆر كرا, وێرانى كرد) لێك دەدرێتەوە. مێژووى گەندەلى بەقەدەر مێژووى مرۆڤايەتى دەبێت, ئەو كردارە لە يەكەم خانەوادەى ميسريى كۆن لە (2700 – 3100) ساڵ بەر لەزايين تێبينى كراوە و هەروەها ئاماژە بە چينى كۆنيش دەكرێ بەوەى هەر ماڵێك خوداوەندێكى چێشتخانەى هەبووە كە چاودێرى رەفتارەكانى ئەندامەكانى دەكرد، حەفتەيەك پێش سەرساڵى نوێى چينى ئەو خوداوەندەى چێشتخانەيە بۆ ئاسمان بەرز دەبووەوە و بۆ مەبەستى دياريكردنى سزا و پاداشت راپۆرتى ساڵانەى خۆى دەدايە ئيمپراتۆر جايدى حاكمى بەهەشت . ئەندامانى ماڵەكانيش بۆ چاپۆشيكردن لە هەڵەكانيان و تاكو

راپۆرتەکەی بەپێی ئارەزووی ئەوان ئامادە بکا, کێك و شەکر و هەنگوینیان لەژێر وێنەی خوداوەندی چێشتخانە دادەنا و بەرتیلخۆر دەکرا؛ پاشان رێوڕەسمی سووتاندنی وێنەی خوداوەند ئەنجام دەدرا کە لەو رێگایەوە بەرەو ئاسمان بەرز دەبووەوە.

لەسەر هەمان رێچکە, (هیرۆدۆت)ی مێژوونووسی یۆنانی گێڕاویەتییەوە کە خانەوادەی کامێنیێن (ئۆراکڵ دلفی)یان بەرتیلخۆر کردووە کە یەك لە بەهێزترین هێزی نادیار بوونە لە یۆنانی کۆن و مێژووەکەی بۆ هەزار و چاردە ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە. سەبارەت بەمە خەڵکی لەسەرانسەری یۆنان هاتن تاکو وڵامی پرسیارەکانیان لە بیسیای کاهینی باڵا وەرگرن, خانەوادەی ئەبولێ کە خاوەن سامان و دەوڵەمەندبوون پێشنیاری نووژەنکردنەوەی پەرستگای ئەبۆلۆیان بە بەردی گرانبەهای باریان کرد کە بە بومەلەرزەیەك رووخابوو, لەبەرامبەریشدا بیسیای کاهینی باڵا بڕوا بە دەوڵەتی ئەسبارتە بهێنێت بۆ لەناوبردن و شکاندنی دەسەڵاتی ئەسینا یارمەتی خانەوادەی کامێنیێن بدا… بۆیە ئەرستۆی فەسلەسوفی یۆنانی گوتی(تەنانەت دەتواندرێ خوداوەندەکانی بەرتیلخۆر بکرێن).

مێژوونووسان ئاماژە بە ئیمپراتۆریەتی رۆمانی لە چەرخی چوارەم دەکەن و تەشەنکردنی گەندەڵی بە هۆکاری سەرەکی بۆ رووخانی ئەو ئیمپراتۆریەتە دەزانن, پێیانوایە کە پەتای گەندەڵی پەلی بۆ کایە و دامەزراوەکانی سیاسی و ئابووری و سەربازی و کۆمەڵایەتی هاویشتبوو و بەمهۆیەوە لاوازی و سستی لەتێکڕای بوارەکان بەدی دەکرا و بە تایبەتی تێکچوونی چالاکی ئابووری و نەمانی چینی مامناوەند و پیادەکردنی ستەم بەرامبەر لە هاووڵاتیان و ناچارکردنیان بەدانی باج و خەڕاجێکی زۆر, هەروەها لاوازی و نا رێکخراوەیی لە سیستەمی سەربازی و پشتبەستن بە جاشەکان (ئەوەی بە بەربەرییەکان دەناسران) بۆ نێو ڕیزی لەشکر تاکو ئەو لەشکرە هێزی خۆی لە گێڕینی ئیمپراتۆردا بینیەوە, هەر چەندە ئیمپراتۆر دقلنیانوس لە کۆتایی چەرخی سێیەم بە پیادەکردنی چەند چاکسازییەك توانی تەمەنی ئیمپراتۆریەتی رۆمانیا ماوەیەك درێژکاتەوە بەڵام دواجار نەیتوانی تا کۆتایی لە رووخان بیپارێزێت. بارودۆخی وڵاتەکە گەیشتبووە ئاستێك کە چاککردنەوەی ئەستەم بێت, لە ئەستۆگرتنی پۆستی ئیمپراتۆر گەیشتبووە رادەیەك وەکو بڕیاری لەسێدارەدان سەیر دەکرا بەشێوەیەك لە ماوەی حەفتا و پێنج ساڵ زیاتر لە بیست کەس عەرشیان گرتە دەست و هەر یەکێکیان دوای کوژرانی ئەوی پێشی خۆیان دەهاتن. گەندەڵی وا بڵاو ببووەوە تەنانەت باس لەوە دەکرێ کە جارێکیان عەرشیان لە مەزادێکی ئاشکرا نمایش کرد بۆ فرۆشتن کە بووە هۆی ئەوەی هاووڵاتیان هیچ

متمانەیەکیان بە سەرکردەکانیان نەمێنێت. لەمڕووەوە لە پەرتووکێکدا بەناوونیشانی مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە, لە دانانی د.مدحەت محەمەد و بە هاوبەشی لەگەڵ چەند توێژوانێك و لە بەشێکی پەرتووکەکەدا هاتووە کە: (ئیمپراتۆریەتی یۆنانی کە وەکو درەختێکی گەورە بوو سێبەری بەسەر هەموو جیهانی کۆندا کردبوو, کیانێکی سیاسی و سەربازی بۆ ماوەی درێژ پێکهێنا, بەڵام نەیتوانی خۆی راگرێت)، باس لەوەش کراوە کە ستەمی سیاسی یەك لەهۆکارەکان بووە بەوەی تاکڕەوی لە دەسەڵاتدا پەیڕەو دەکرا کە هەمیشە پێکهاتەکانی دیکە بە کەمتر لە ڕۆمانییەکان سەیر دەکران و ئەو خراپ بەکارهێنانی دەسەڵاتە رووخانی ئیمپراتۆریەکەی لێ کەوتەوە.
لەلایەکی دیکەشەوە پرسی گەندەڵی سیاسیش هۆکارێکی کەمتر نەبووە لەوانی دیکە بۆیە ئاماژە بەوە کراوە کە بەپێی بڕوای ڕۆمانییەکان وا بوو کە شەیتان لە ڕێگەی ئافرەتەوە دڵی پیاوەکان بەرەو خراپەکاری رادەکێشێ, بەڵام لە کۆتاییدا خۆیان سەرپێچیان لەو باوەڕە کرد و دەگوترێ کە ئیمپراتۆر (کالیجولا) نوقمی ناز و نیعمەت و ژیانی رابواردن ببوو لەگەڵ ئافرەتان تەنانەت لەگەڵ (دۆرسێلا)ی خوشکیشی, ئیدی لێکترازان و دوورکەوتنەوە نەك لەنێو دامەزراوە سیاسیەکان دروست بوو, بەڵکو ناکۆکی کەوتە نێوانی (بۆمبی و قەیسەر)یش و بەهۆی کێشە و ناکۆکییەکانیان ئاگایان لەدوژمنانی دەرەکی نەما و خەریکی دەنووك وەشاندن بوون لە یەکتری، هەر یەك لەو دوو برایە بەهۆی خواست و تەماعیکردن بۆ گرتنەدەستی جلەوی دەسەڵات و بۆ شکاندنی بەرامبەرەکەی داوای هاوکاریان لە هێزێکی دەرەکی دەکرد تاکو ڕۆمانیا بووە مەبەستی داگیرکاری لەلایەن ئەو هێزە دەرەکیانە و وردە وردە خاکەی داگیر کراوە و لەناوچوو.
لە ساڵی 1660 و لە سەردەمی مەلیك ئیستجۆرت؛ دیاردەی گەندەڵی و بەرتیلدان گەیشتبووە ترۆپك لە وڵاتانی ئەوروپا و ئینگڵتەرا، کڕینی دەنگی پەرلەمانتاران بۆ کاریگەری کردن و پاراستنی بەرژەوەندیەکانیان لەلایەن مەلیکەوە شتێکی شاراوە نەبوو تەنانەت پێست لەو سەردەمەدا کڕین و فرۆشتنی پێوە دەکرا, لە مێژووی ئەمریکاشدا پرسی گەندەڵی لە سەردەمەکاندا زۆر بەڕوونی پیادە کراوە و داگیرکردنی زەویوزار و تێپەڕاندنی پرۆژەی پیاوانی پیشەسازی و خاوەن کۆمپانیان لە لەڕێگەی کۆنگرێسەوە بەرێگای ناشەرعی لە وێستگە مێژووییەکانی ئەو وڵاتە باسی لێکراوە.
فەیلەسوف و زانایان لەدێرزەمانەوە گەندەڵیان بە ئافات ناساندووە و ئەرستۆ لەلایەن خۆیەوە لە پەرتووکی (ئەخلاقیات)دا پاراستنی ڕێژەڤی وڵاتان و هۆکارەکانی رووخانیانی باسکردووە، ئەو پێیوایە کە ئەو شارەی بە ئامانجێکی گەندەڵ فریو بخوات ئەوا گەندەڵە و

بەهیچ شێوەیەك نابێتە دەوڵەت. لەلایەکی دیکەشەوە لە چینی کۆن بڕێك پارە وەکو پاداشت دەدرایە فەرمانبەران کە پێی دەگوترا (یانگ لینگ) ئەویش بۆ ئەوەی چاویان لە دزی نەبێت و شەڕی گەندەڵی بکەن، و لەبارەی هزری سیاسیشدا؛ لە فەلسەفەی (کۆنفوشیوش) هاتووە کە: فەرمانڕەوایەتی چاك نابێت تەنها مەگەر فەرمانڕەواکان چاك بن. فەیلەسوفی مەزن ئەفڵاتۆنیش لەبارەی گەندەڵییەوە ئاماژە بەوە کردووە کە تەنها هەنگاونان بەرەو دادوەری پرسی سوودمەندبوون و بەرژەوەندەی دوور دەخاتەوە کە هەردووکیان بنچینەن بۆ دەرکەوتنی گەندەڵی.

لەکیشوەرێکی نیمچە زیندووین … سروەساڵەیی

خۆشەویستی ئەڵقەیەکی ترازاو…
دێن خۆشیان دەوێیت
دەڕۆن خۆشیان دەوێیت،
چەند دەمامکێکی گۆڕاو…
لەوە گەڕێ!
توخمێك لەوان ،
نەدێن ونە دەڕۆن ..ل□ ناوەڕاستی
ڕێگا ..
چەقبەستوون، گڕ دەگرن،
بەهەڵم دەبن،
شی دەبنەوە و وون دەبن،
دنیایەکی گەوجە..
دەستەکانت بۆ سڵاوێکی وەڵامنەدراوە
هەڵد□ بڕی،
دڵ لە شکاندنە بێدەنگەکان جاقی دەبێ
و..دیوەدەر قەتماغەدەگرێ،
پاشقوولی مر□ق□ دووبارە
وێکچووەکانی،
لاڕێ ،

لەزوناری ڕۆژەکان .. ترش …و .. تاڵ
ژان دەگرێ…
ئەمبەرو ئەوبەری تەمەن
لەمرۆڤە سپڵەکان خەڵتانە …
قانی خەونەکان دەدەرێ و،
تا ئەوديوی شەکەتبوون ڕاودونانە…
بۆ ئەوەی وەك کەس نەبيت
گ□ي□کانت داخە وئاوڕی ڕاست وچەپ ،
بەهەند مەزانە ..
ئەوتروسکاي□ی ناوی ژيانە
لەمنداڵێکی دووساڵان دەچێت،
تا تۆ دەستی دەگريت بۆ _پێ گرتن
ئەو لەدەست دەردەچێيت…

بۆ مر□ق بوون،
هەڵبەز ودابەزی ڕيتمەکانی خوودبوون،
هەرە_جياوازبوونی نۆستالۆژيا وئايدۆلۆژيا
و دژبوون .. پەسەندبکرێ،
لەپای مشووری ،
شتگەلە کەڵەکەبووە بێهۆدەکان،
بەو ڕۆژگارە چەندەهاجار
کەلێنەکانی بێ ئاگايی لە
دۆستايەتی ،
پڕ بکرێتەوە…و
ک□ل□□ ل□سنورە نەويستراوەکان،
خاڵی بێ و
تەواو سەرقاڵی داماڵينی توێکڵ و
ڕووکەش ،نە پۆشينی ديوی ،
نەويستراو…ل□ ناخمانەوە
قبوڵبێت..
دەشێ خۆشەويستيەکی نەووتراو ،
نەدرکاو بۆ هەتا لە نێوان خۆمان و خۆمان
بەپەنهانی بهێڵينەوە..
پەلەی درکاند بێ گوێدانە
گونجان ولەباربوونی ،کات
پەنجەکانی پەشيمانی ،
زۆر بگەسترێ…

تا پێیەکانمان لەنگەردەگرێ،
ڕاوەستاو ،ئەژنۆی ویست بگرین،
بەرەو،
دەرگاکانی ئومێد.ڕێ بگرین…
فڕین ..لە مرۆڤبوونت خاڵی دەکا،
مەفڕە..
نووستنیش لە مردنت
پڕدەکا…ڕا بە…
کەمتر چاوەڕوانی خۆشەویستی ،
ئازاترت،
دەکا…
قسەگەلێك کە زۆر ووترا
پڕتر دەبن لە هەڵەی زەق ..زەق
زۆرتر حەوجە بە خۆشەویستی و خواستنی،
لەمرۆڤە قەپ وقۆپەکانت
هێندە دەکا …
وەك گێژەلۆکە
خولت دەدا..
بەو ڕۆژگارە پێیەکانت گیرا دەبن ،
لە تەڵەی سەرەڕێ وبەرپێنەی
گرژی وناحەز و نا بەجێ…..

هەرخۆت خۆت بوێ
سواڵی _بوونت مەکە

سروەساڵەیی

کەس ئاگای لە جۆرج فلۆیدەکانی کورد نەبوو!! … عیماد عەلی

زۆر خۆشحأل بووم بەو کاردانەوە گەورەی خەڵکی مر□ق د□ست و بە تایبەتی رەش پێستەکانی ئەمریکا لەبەرامبەر کردەوەیەکی قێزەون و

تاوانێکی کەم وێنەی کۆمەڵێك پۆلیسی سپی پێستی ئەمریکی کە زۆر بە خوێنساردی و لەسەرخۆیی و دڕندانە و بێ هەست و بێ مۆراڵەوە هاوڵاتیەکی رەش پێستی خۆیان بەناوی (جۆرج فلۆید) بە بەرچاوی هەموو دونیا و بە تایبەتی هاورەنگ پێستەکانی خۆیەوە کوشت، کە بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ ئەوەی لەسەر ئەو جادەیە بوو رجا و تکایان لێکردن کە خەریکە دەمرێت ئەمە جگە لە هاوار و زەنای خۆی کە دەیوت نەفەسم بڕا، ئەو خەڵکەش هاواریان دەکرد لە گیانەڵادایە و بەرەڵای مەکەن بەڵکو بیبەن بۆ زیندان و وانەکەن بەو بێ رەحمیەوە لە ژێر دەستاندا گیان بسپێریت، کەچی هیچ دادی نەدا و ئەو خوێنمژانەی لەو کارە قێزەونە لە پێشدا پیلان بۆدارێژراوەیان پەشیمان نەکردەوە و، جۆرجی داماویش لە ژێر پێستاڵ و ئەژنۆی پۆلیسێکی رەگەزپەرستی دڕندەی بێ مۆڕاڵی بێ ویژدان گیانی سپارد و منداڵێکی خنجیلانەی لەدوای خۆیدا بەجێ هێشت.

ئەمە لە وڵاتێکی زلهێزی دونیا و خۆ بە مرۆڤپەروەر و دادپەروەر زان و خۆ بە سەروەر و سەرکردەی هەموو جیهان زان روودەدات. بێگومان تاوانیکی ئاوا بەئاشکراو لە رۆژی رووناك و بەبەرچاوی هەموو دونیاوە گەورەترین شەرمەزاریە بۆ سیستمی سەرمایەداری بەگشتی و دەسەڵاتی ئەمریکا بە تایبەتی، کە سەروبنی زمانی باسی یەکسانی و دیموکراسی وئازادی و مافی مرۆڤە و کەچی هەموو ئەو ئیدیعایانە بە یەك دۆلار دەفرۆشێتەوە و تا ئێستا ئەو جیاوازیە کۆنەپەرستیەی تێدایە.

بەڵام ئەمە لەم سەردەم و دونیای ئەمڕۆدا روویدا، ئەگەر لەوێ خەڵك وریایە و زۆرێکیان هەڵگری رۆشنبیری مرۆڤایەتی و سیاسی و کۆمەڵایەتی خۆیانن و نادادپەروەری رەت دەکەنەوە و کاردانەوەی بەهێزیان هەیە لەبەرامبەر هەر تاوانێکی لەم جۆرە، بەڵام لەم ناوچەیەی خۆمان چەند رووداو و تاوانی گەورەتر لە م شێوەیە و دڕندانەتریش روویداوە و تا ئێستاش کەس ئاگای لێ نیە و تەنانەت بۆ مێژووش لە هیچ شوێنێکدا تۆمار نەکراوە. کەس هەیە تاوانکاریە قێزەونەکانی بەعس و رژیمی ئەتاتورك و ئەردوگان و وڵاتانی دەوروبەر دەرهەق بە کورد نەزانێت، کەچی هەموو لایەك لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی تا ئێستاش خۆیان لێ کردووە بە کەڕەی شەربەت و لە کولەکەی تەریش باس ناکرێت. کەس هەیە زیندە بەچاڵ کردنی منداڵە چاو گەشەکان و پیرو پەککەوتەی کورد بە بێ هیچ تاوانێك لە نوگرە سەلمان و ئامەد و عەفرین و مەهاباتی لەبیر بچێت، کە تاکە کەسێك قسەی لەسەر نەکردن و نەبوونە بابەتی رۆژەڤی ئەو کاتانە و ئێستاش.

لەوانەیە خەڵکێك لە رووی بابەتیەوە جیاوازیەکان ببینێت و ململانێ و هاوکێشە سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتیەکانی ئەم ناوچەیە

بەجیاواز لە ئەمریکا و وڵاتانی تر بخوێنێتەوە، بەڵام ئایا نازانن کە جیهانگیری وای لەدونیا کردووە هەموو ئەو وڵاتانەی ئیدعای مافی مرقایەتی و ئازادی دەکەن چاویان لە ئاست ناحەقیەکانی دژ بەکورد نوقاندوە و تا ئێستاش وەکو کارتی دابینکردنی بەرژەوەندیەکانی خۆیان یاری بە پرسی کورد لەهەر چوار پارچەکەی کوردستان دەکەن و رۆژانە تاوان دژ بەم گەلە دەکرێت ئەوان نایبینن.
ئەوەی پۆختەی باسەکە بێت دەکرێت لێرە بڵێین؛ ئەم سیستم و فەلسفەیەی کە ئەو جیاوازیە چینایەتی و رەگەزیەی لەو شوێنانەوە بە هەزار بیانووەوە دەکرێت. کە خۆیان بە وڵاتی پێشەکەوتنخواز دەزانن، هەر ئەوانەن مافی گەلی گوردیان پێشێل کرد و کردیانە پاشکۆی میلەتانێك کە هیچ کوردیك خۆی بە هاوڵاتی وڵاتەکانیان نازانێت و کوردستانیان پێوەلکاند و ئەم هەموو قوربانیەی لەم مێژووە دوورودرێژەی بەدوای خۆیدا هێنا.

مانیفەستی عەشق.. بەشی شەشەم… تەکست: ستیڤان شەمزینی

پرشنگی رۆحی تۆ
ژیانی بەخشیە جەستەی مردووم

زۆر سەیرە پێکەنینەکەت
لەسەر فرمێسکەکانی من روێنراوە!!

ئەگەر بەیارە نیشتمانێکم هەبێت
تەنها و تەنها ئامێزی گەرمی تۆیە

وەک عیسای مەسیح
بۆ ئەشقی تۆوە لە خاچدراوم!

بەیانیان وەک خۆر هەڵێی
شەوان وەک مانگ ئاوا دەبیت

هەر کاتێک بیر لە ئەشق دەکەمەوە
دڵم دەستم ئەگرێ بەرەو لای تۆ

رەنگە رۆژێک بتوانم دەستبەردارت بم
بەڵام پەیکەرەکەت لە دڵما هەرگیز ناڕوخێ

بڕیارمداوە قەسیدەیەک بنووسم
تەنیاییەکانی من بێ تۆ، راق□ بکا

شیعرێک لە خەیاڵما تەقیوەتەوە
تەنیاییەکانی تۆ بێ من، ئەنووسێتەوە

خەون و خەیاڵەکانم
تەنها تۆی لێ دەچۆڕێ

یەک بەڵێنت پێ دەدەم
تەنیا مەرگ رامگرێ لە ئەشقت

زۆر بە ئەسپایی وەرە
دڵی ئاوریشمیم زۆر لە مێژە چاوەڕێتە

لە جوانیدا شێوەی گووڵ دەچێتەوە سەر تۆ
لە ناسکیدا پەپوولە ئیرەیت پێ دەبا

تەڵەکانی هاوکاری کۆمەڵایەتی هەوێنی گەڕانەوەی ئومێدو ئیرادەمانە!

لەگەرمەی ئەم بارودۆخەداکە برسیەتی، بێکاری، هەژاری و نەداری بەرۆکی بە خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان گرتووە، سەرۆکی حکومەتی هەرێم لە 22ی ئایاردا، وتارێک پێشکەش دەکات کە جەوهەری دەبڕینەکانی بریتی بوو لەوەی کە تێکڕای قەیرانە سیاسی و ئابورییەکانی ئەم حکومەتە لە تونێلی قەیرانی دارایی گوزەر پێبکات. لەوێشەوە پێمان بڵێ کە 27 ملیارد دۆلار قەرزارین و لە فلتەری ئەم دەربڕینەشەوە دڵنیامان دەکاتەوە لەوەی کە باجی ئەم بارودۆخە دەبێت بکەوێتە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش و شانی خۆیان خاڵیبکەنەوە لە هەر بەرپرسیاریەتیەک بەرامبەر زۆربەی زۆری ئەو خەڵکە ستەمدیدەیە!

ئەمە لەکاتێکدا کە هەر ئێستە بەهۆی کۆرۆنتینەوەوە کاریگەرییەکانییەوە بەشێکی یەکجار زۆری خەڵکی کوردستان نەک تەنیا موچەیان پێنادرێت، بەڵکو لە راستیدا بێبەشکراون و لەسەرەتایترین ماف و بیمەو حزمەتگوزارییەکانیان و ئایندەی دەخەکە نە لە نەخشەو پلانەکانی حکومەتداو نە لە بارودۆخی جیهانیدا کە نیزک بە 300 ملیۆن بێکاری بەرهەمهێناوە پێشبینی هیچ دۆخێکی باشترو لەبارتر لەمەی کە ئێستە لەگوڕێدایە ناکرێت!

لەلایەکی ترەوە ئەمە هەر ئێستە مەترسییەکانی ئەو باردۆخە بە چاوی خۆمان دەبینین و دەزانین کە بەشێکی زۆر لەو خەڵکە لە چ رۆژگارێکی کارەساتباردا بەسەر دەبەن. ئەم وێنانەی کە لێرەدا دەیبینن گۆشەیەک لەو بارودۆخە تاڵ و کارەساتبارەی کە کاری بەشێوەنک

گەشتووە دەزگاکانی راگەیاندنی حزب و حکومەت خۆشیان نەتوانن خۆی لەدەربازبکەن و بەهەر مەبەستێک بێت دان بەو راستیەدا بنین کە چۆن ئەم ڕۆژانە دیسان بەشێک لە خەڵکی کوردستان ناچاربن بەوەی کە پێداویستیە سەرەتایەکانی خۆیان بفرۆشن بۆ دابینکردنی بژێوی ژیانی ڕۆژانەیان.

هەموومان دەزانین و لە نزیکەوە ئاگادارین کە ئەمەی لێرەدا دەیبینین تەنیا سیمای بەشێک لە شەقامەکانی شاری هەولێری پایتەختی کوردستان نیە، بەڵکو لە راستیدا زۆربەی زۆری شاروشارۆچکەکانی کوردستان بەداخەوە بەهەمان پرۆسەی کارەساتباردا ژیان تێدەپەڕێنن، کە ئەمە تەنیا هەنگاوێکی سەرەتای وەبیرهێنەرەوەی ڕۆژانی سەرەتای نەوەدەکانە کە چۆن لە هەموو شارو شارۆچکەکانی کوردستان پۆل پۆل ئەو خەڵکە زەحمەتکێشە لەبەر نەبوونی هەژاری و نانی ڕۆژانەیان ناچار بوون بەم شێوە قاپ و قاچاغ و کورسی و مێزو تەباخ و بەتانی و سەرین و جەرجەف و جلوبەرگەکانی خۆیان بفرۆشن بۆ ژەمەنانی ڕۆژانەیان!

ڕۆشنە کە تائێستە ئاراستەی بارودۆخەکە نەک بەرەو باشتر ناچێت بەڵکو بەکردەوە ژیانی زۆربەی زۆری ئەو خەڵکە دەخاتە بەردەم مەترسیەکی گەورەترەوە. بۆیە وەک هەنگاوی یەکەم بەتەنگەوە چوونی ئەو خەڵکە هەژارو ستەملیکراوەیە تا بتوانین پێکەوە بەهاوکاری و هاودەی و پشتگیریکردنیان لەیەك تروسکەی ئومێدێکیان بۆ بگەڕێنەوە لە مەترسی بەقوربانی بوونی ئەو بارودۆخە دووریان بخەینەوە!

ئەمەش لە ئێستەدا لەگەرەوی ئەوەدایە کە بتوانین تۆڕی هاوکاریەکانمان لەهەموو شارو شارۆچکەو لە هەموو گەڕەک و شوێنی کارێکدا دروست بکەین و لە ڕێگەی هاوکاری و کاری هەرەوەزیەوە بتوانین ڕۆژ بەڕۆژ ئەم جوڵانەوەیە لەنێو دڵی خەڵکیدا زیندو راوەستاو راگرین و بەرەو پیشي بەرین!

ئەزموونەکانی تا ئێستەی ئەمەو دروستکردنی 16 تۆڕ لە کوردستان و هەندەران ئەو راستیەیان سەلماندووە کە فراوانکردنەوەی ئەم تۆڕانە لەگەڵ چ پێشوازی و هاوکاریەکی فراوانی خەڵکی ئازادیخوازو ئنیساندۆستی کوردستاندا رووبەڕووبوونەتەوە. بۆیە بۆ ڕێگرتن لەمەترسیەکانی داهاتوو پەیوەست بوون بەم تۆڕانەوە.
تۆڕەکانی هاوکاری کۆمەڵایەتی هەوێنی گەڕانەوەی ئومێدو ئیرادەمانەو دە بێت دەستبەکاری سەراسەری کردنەوەیان بین!

ڕێبوار عارف
وتەبێژی تۆڕی هاوکاری کۆمەڵایەتی

ووردە باس ...پشکێ ناکام

- سەیرکەن ئەو عالەمە چاک خۆیان مەشغوڵ کردوە ئاخۆ پارەکەی بەختەوەری سەرەکی بەناو حکومەتی هەرێم کورتی هێناوە و بە ئیرادەی خوا لە قاسەکانی بەناو حکومەتا نەماوە 27/یان 15 یان ڕەقەمێکی تری ملیارد!!دۆلارە؟ ئاخۆ ئەو پارەیە بە دزی حسابە یان جەنابی بەختەوەر بۆ دروست کردنی چەن کۆمپانیایەکی تری بازرگانی پێویستی بە پارە بوە و کوردیش ئەڵێن : گۆشتی خۆت بخۆ و منەتی قەساب هەڵمەگرە ، جا بە ئەوەی قەرز لە بێگانە نەکا لە قاسەی قووتی خەڵک و داهاتی هەرێم ئەو پارەیەی بردوە بە قیست ، کە نرخی نەوت بەرزبۆوە ئەیگەڕێنێتەوە..جگە لەوەش هەر کاکە بەختەور بەشدار نیە لەو (حیلەی شەرعی/دزییە شەرعی)یە بەڵکە ئامۆزا بەشووشەکەی کە بەسەری یەکتر سوێند ئەخۆن پێشتر هیچ کەمتەرخەمی نەکردوە لە بەتاڵ کردنەوەی دەغیلەی بژێوی خەڵکی هەرێم ، بەکورتییەکە مەسەلەکە ئاوایە : دوو ئەندامی بنەماڵەی دەسەڵاتداری هەرێم بە کاری تایبەتی خۆیان بیست و حەوت ملیارد دۆلاریان بەناوی حکومەتی هەرێمەوە لە قاسەی بژێوی خەڵک بردوە ، دزیوە ، ماشیوەتەوە ، چی ناو ئەنێی بنێ ، گرنگ ئەوەیە ئەو پارەیە لە بەینی دوو ئامۆزایا گیانی بەخشی بە کورد و کوردستان ، هەر وەک چۆن لە ئاشبەتاڵا 25/ملیۆن دۆلاری ئەو کاتەی قاسەی بزووتنەوەی ئەیلول ئاودیو کرا و کەس ئاسەوارێکی نەبینییەوە ئەم بیست و حەوتەش بە هەمان شێوە هەبوو نەبوو بیست و حەوتێک هەبوو !!گەر پێڵێش نەکەین چەن جارێکی تریش دە و پانزە و بیست ملیار دۆلاری وون ئەبێ و ئەبێ بەهەڵەم و تا ئەو بنەماڵەیە دەسەڵاتدار بن کەس هیچی پێ ناکرێ ، جگە لە بۆڵە بۆڵ و نووسین و ئیدانە کردن ، ئاخر پارلەمانێک کە خۆی کارتۆنیە تا ئێستا نەیتوانیوە یەک مەسئولی دز ، یەک وەزیری گەندەڵ ، یەک کادری جەردە ، تەنانەت لە یەک ئیستیعلاماتیش بپرسێتەوە ئێستا ئەم پارلەمانە ئەندامێکی بنەماڵەی

دەسەڵاتدار بانگ بکا بۆ لێرسینەوە !!مەیخۆ تاڵە .. تا ئەم بنەمــاڵەیە بەم سیســتەمە ســەقەتە و بەم حیــزبە و گــروپە ئفلیجیانە لە ئارایا بن هەر وا ئەمێنێتەوە وەزعەکە ، خوا کەریمە تەنها ووتەیەکە و دادی کەس نایات ، کەرکوک کە سەر و بنی زمانی بنەماڵەیە و ناویان ناوە دڵی !! کوردستان !!جەنی لەو دزییە بەرکەوتوە؟ هیچ ، چونکە ئێستا کەرکوک بۆ بنەماڵە ” ڕیخۆڵە کوێرە”یە و بوون و نەبوونی وەک یەکە..ئەی پرۆژەی بە دوبەی کردنــی هەرێــم لەو بیســت و حەوت ملیۆنە چەنــی بەر کەوت؟ بیست و حەوت ملیار دۆلار لە پارە و قووت و دەغیلەی خەڵک ئەماشرێتەوە بەڵام لە رۆژێکی میحنەتا هەژارانی ئەم هەرێمە ئەبێ چاویان لە خێر و سەدەقە بێ.. کەسیش چاوڕێی سبەی نەکا لەمڕۆ باشتر بێ ،بنەماڵەیەک خۆی لە میللەت و خاک و مێژوو گەورەتر ببینێ ، دەیان بیست و حەوت ملیاری وون ئەبێ و هیچیــش لە وەزعەکە نــاگۆڕێ ، تــا ئەو کــاتەی خەڵــک بریاری گۆڕین ئەیەن ….

- جاران لە سلێمانی پیاوێکی نیمچە ناتەواو هەبوو بە ناو هێنانیووشەی “یاپراخ” توڕە ئەبوو ، تا رۆژێک جەماعەت لە ناو بازاڕ ڕێککەوتن هەریەکەی باتێکی دروستکردنی یاپراخ بڵێ ، یەکێک ووتی سڵق ، ئەوی تر ووتی برنج،،یەکێ لەولاوە هاواری کرد گۆشت ، لەولاشەوە یەکێ ووتی پیاز و تا هەموو بابەتاکــان ووتــرا ، کــابراش هــاواری کــرد پیــاوم ئەوێ بیپێچێتەوە ،، یەکێــک لەولاو ووتــی یــاپراخ و بە پێکەنینەوە ڕای کرد ، ئەم مەسەلەی ناوهێنانی یاپراخە وەک ترسی ئەمڕۆی دەســـەڵتدارانی هەولێـــرە لە ووشەی” خۆپیشانـــدان” رەنگە ناوهێنــانی خۆپیشانــان بە شیعریشــا ببێتە مــایەی گێچەڵ بۆ ســاحێبەکەی ، مەگەر یەکێ بڵێ “خۆ” و یەکێکــی تــر” پــی” و کەسێکی تر”شا” و دواجار یەکێک بڵێ”نان” و ئیتر بزانە ئەو هەموو پاراستن و پۆلیس و هیزانەی بنەماڵە چۆن لەرزیان لێ یەت،، ڤورسەتی پارێزگاری هەولێر فورسەتی هێنا و بەناوی بنەماڵەوە هەرەشەی کرد کە کەس ناتوانێت ئارامی شار تێک بات و بە توندی ئەچن بە گژ هەر هەوڵێک بۆ دروستکردنی نارەزایی لە پایتەختــا ، لە بیرمــان نەچێ ئەمە هەمــان فورســەتە کە لەسەروبەندی 17/ی شوبات بەزۆر تەلەبەکانی خەڵکی سلێمانی سواری پاس ئەکرد و ئەینارد□و□ بۆ سلێمانی لەترسی تەشەنە یانی خپیشانا نەکان بەرەو هەولێر ، کاتی خۆی زەمانی بەعسیش لە ترسی خۆپیشانان هاتو چۆ قەدەغە ئەکرا وەک ئەوەی ئەمڕۆ دەسەڵاتی هەرێم بە ناوی کۆرۆناوە ئەیکات ، بەڵام با کاکە

فورسەتەکەی هەلەر بزانە کاتە خەڵک بریاری خۆی یا ، بەعس هیچ فورسەتێکی مانەوەی نەما ، ئەوسا و ئێستاش دەسەڵات پشتی بەهێز قایم بوو ، بەڵام خەڵک فورسەتی هێزی نەیا.

دانانی سنوورێک بە دەست درێژی کردنە سەر ناوچە شوێنەوارییەکان… ئەحمەد کامەران

کاتێک کە گوێبیستی وشەی دەست درێژی دەبینەوە، ڕەنگە ڕاستەوخۆ هزرمان تەنیا بە سەر مەڕقێک بچێتەوە،یاخود بە سەر ڕەگەزی مێ (ئافرەت) هەڵبەتە ئەوە پرسێکی ترو بابەتێکی ترە ، بەڵام لە بنەڕەتدا وشەی دەستدرێژی لە ئەمڕۆدا دەکرێتە سەر زۆر شت کە دیارترینیان دەست درێژی کردنە سەر ناوچە شوێنەوارییەکان و ڕووخانیان و شێواندنیان بە هەموو جۆرە شێوازێک، بەبێ ئەوەی هیچ جۆرە لێپرسینەوەیەک بکرێت لە بەرامبەر دەستدرێژی کارانی سەر ناوچە شوێنەواری و کەلەپوورییەکانی وڵات، ئەوەی لێرەدا کە بەمن جێگای سەرنجە وەکو کادیرێکی بواری شوێنەواری ،ئەوەیە کە هەتا ڕادەیەکی زۆر حکومەت و لایەنە پەیوەندیدارەکان کەم تەرخەمن لە ئاست سەرجەم ناوچە شوێنەوارییەکانی کوردستان، بەتایبەتی لە ئێستادا بەهۆی پرسە سیاسییەکانەوە کە دەبینین ڕۆژانە لەلایەن دەوڵەتی تورکیای فاشیستەوە کە ناوە بە ناوە لە ڕێگای بۆمبارانکردنی ناوچە سنوورییەکانی هەرێمی کوردستانەوە ،کە جگە لەوەی زیان بە هاوڵاتیان دەگەیەنێت لە هەمووویەکەوە، بەڵام لە پاڵیشیدا زیان بە ناسنامەو شارستانیەتەکەیشی دەگەیەنێت کە ئەویش بریتییە لە ناوچە شوێنەوارییەکان،کە لە دەرئەنجامی بەردەوامی ئەوبەردومانانەوە، کە دەبێتە هۆی ڕووخان و شێواندن و ڕەنگە بگاتە ئاستی سڕینەوەی ئەو ناوچە شوێنەوارییەی کە دەکەوێتە بەر شاڵاوی بەردومانەکانی تورکیا و دووژمنان… کە پێم وایە بە داهاتووی نەتەوەیەک باش نابێت ، بەهۆی بەردەوامی ئەو دەست درێژیکردنانەی سەر ناوچە شوێنەوارییەکان…